

М. Қанғожин

А-П-А-А-А!!!!

МҮТӘЛЛАП ҚАНҒОЖИН

А-П-А-А-А!!!

ҚЫЗЫЛЖАР
2012 ж.

МҮТӘЛЛАП ҚАНҒОЖИН

А – П – А – А – А !!!

Бұл жинағымды 1942 жылдың жазында Солтүстік Қазақстан облысының Ленин (Есіл) ауданындағы Қарағаш ауылынан майданға бірге аттанып, фашистермен кескілескен ұрыстарда қазақтың батырларына сай ерлік көрсеткен ағаларыма арнаймын. Олар:

**МҮБӨРАК ҚАНҒОЖИН,
МЫРЗАҒАЛИ ИБРАЙЫМОВ,
МАҒЖАН НҮРҒАЛИЕВ,
ӨМІРЗАҚ ҒАЙСИН,
ШӘРІП ӘБДІЛМӘНОВ.**

Автор

ҚЫЗЫЛЖАР - 2012ж.

АЛҒЫ СӨЗ

Адамзат тарихында ұрыс-жанжал, дау-дамайсыз өткен мамыражай мезгіл тіптен аз, мүлде жоқ десе де болғандай. Сонда адамдар не үшін қырқысып, не үшін қырылды? Бұл сұраққа бірауыз сөзбен жауап беру де оңай емес.

Сұм соғыстың қырсығынан қанша адамның қаны көл болып төгілді, жүздеген қалалар мен ауылдар жермен жексен болды. Із-түзсіз жойылып кеткен тұтас тайпалар мен халықтар қанша. Қисапсыз көп қайғы мен қасіреттің сырына үңіліп көр кәні. Ұғына да, түсіне де алмайсың.

Біреулер барлыққа, байлыққа қызығып, бас пайдасын ойлап, басқыншылық соғыс бастаса, екінші біреулер шыбын жанын пида етіп қорғануға, елін, жерін, ар-намысын тапталпауға мәжбүр.

Міне, осындай өлім мен өмір арпалысқан сұрапыл қаһарлы шақ жұрт көңілінен, жүрегінен сейіліп болмаған қанды қырғынның бірі – Ұлы Отан соғысының аяқталғанына алпыс бес жыл болыпты.

Осы соғыста Кеңес елінің 20 миллион адамы құрбан болды деуші еді, қазір одан екі есе көп десіп жүр. Қалай дегенмен де бұл жеңіс оңайлықпен келмеген ғой.

Балалық шағы соғыс жылдарымен тұспа-тұс келген ұрпақ өкілдері сол кезеңде бастарынан өткерген аса қайғылы да, ауыр азапты оқиғаларды жан-жүрегі ауырып, қинала баяндайды. Соғыста оқ пен отты көрмесек те қайғылы жылдардың барлық қиыншылықтарын ауыл адамдарымен бірге өткергеніміз шындық. Сол қатарда өзіміз де бармыз.

Соғыс дүмпуін көзімен көріп, жанымен сезінбеген ұрпақ өкілдеріне ол кезең бағзы бір заманда болған ертегі іспеттес болып көрінуі де мүмкін. Бәрі де орынды. Тіпті заңды да. Құдайға шүкір, қатары жыл санап сиреп жатса

да, соғысқа қатысқан, бүгінде көзі тірі майдангер-ардагерлер де бар арамызда. Тірі тарих солар.

Ал біздің балалық шағымыз соғыс кезеңімен тұспа-тұс келді. Сол көрген, білгенімді, жүрекпен сезінгенімді ой елегінен өткізіп, өлең жолына түсірдім. Бұл жолдар, шумақтар маған аса қымбат, әрі қадірлі. Себебі ол шумақтарда менің балалық шағым, оның бейкүнә сәби көңілінен де, қайғысы мен мұңы, күнгейінен көлекесі басымырақ болып келеді.

Менің өлеңдерімді орысша сөйлеткен облысқа, Республикаға белгілі ақындар Владимир Шестериков, Александр Курленя, Альфред Пряников, Сабыр Ыбыраев, Асхат Сағындықов, Лариса Штанько және Геннадий Осийктер.

Бұл қаһарлы соғысқа менің ағаларым қатысып, олар жеңіс жолында шәйіт болды. Мүбәрак бірге туған аға да, Мәлгәждар мен Ешмұхамет (Ештан) немере ағаларым еді. Олардың өмір жолдары мен соғыста көрсеткен ерліктері жайлы белгілі журналистер Владимир Шестериков, Жақсыбай Самрат, Сабыр Елубаев, Галина Петрова және Марат Ермұқановтар жазып баспасөзде жарияланған

Автор

А – П – А – А – А !!!

(Бауырым Мүбәрактің рухына арнаймын)

Фашистерді тықсырып,
Шабуылдап солдаттар.
Жау үміті қырқылып,
Үрке қашты далбақтап.

Оқ боратып тынбастан,
Қазақтың қас қыршыны.

Дұшпандарға қара аспан
Түсіруге құлшынды.

Жасындай түскен түү көктен,
Жауызды талай жайратты.
Туған ел оны үйреткен,
Қаһарман бол деп қайратты.

Ұшып келе жатқандай,
Аруақтанып, ұрандай.
Тәтті сезім, бақ қандай...,
Жеңісті тойлап тұрғанда.

Жас өндірге обал-ақ,
Ажалды оқ жетті ысқырып.
Иықтан басы домалап:
«- А- п – а- а - а!!!»
- деп қалды ышқынып.

Қазақтың қайсар баласы,
Құламады, - елді таң қылып.
Орыстың орман, даласы,
«- А- п – а- а - а!!!»-
деп тұрды жаңғырып.

«- А- п – а- а - а!!!»-
деп шыққан дауыстан,
Шайқалып кетті кәрі аспан.
Күңіреніп ауыл мұң құшқан,
Ащы үннен жеткен алыстан.
(Құдіреті ме екен Алланың),
Құлағына келді ананың,
Тосын дауыс, тосын үн -

Шырылы жас баланың.
Жүрегі сол сәт бұлқынып,
Кеудені тепті жұлқынып!
- Құлыным-ай, не болды?!-
Деп қалды ана ықынып.

ЕСІМ ҚАЛМАЙ, ШЫР ЕТКЕМ!

Мен келгенде бұл өмірге шырқырап,
Қарағашта боран тұрған бұрқырап.
Шымшылаған аязы да бетімнен,
Шашымнан да асау желі жұлқылап.

Әкем байғұс ұл туды деп жар салып,
Елді жинап, қуанышқа мал шалып.
-Дауылда да той тойлайды бұл қазақ,-
Деді көкте бұлт басқан күн тамсанып.

Тағдыр менің келгенімді құп алып,
Байқауымша, қарсы алмаған қуанып.
Сталиндік теперішті көп көрген,
Әкем де озды жап-жас қыршын қиналып.

Қырғынды шақ талайыма жабысқан,
Ел де, мен де қажыдық қой соғыстан.
Пушкинді ағам қорғап жаудан Псковта,
Қасық қаны қалғанынша алысқан.

Жетімдіктің бар мақсаты: тұл етем!-
Бұл парнағың мені тосып тұр екен.
Шалғайыма ұмтылғанда ол пәлең,
Есім қалмай, жаным шошып, шыр еткем!

СОҒЫСТЫҢ КӨЛЕҢКЕСІ

Соғыстың зар-мұңынан уана алмай,
Өксігімді кеудеден қуа да алмай,
Сең соққан балықтай боп келем әлі,
Жабысқан басымда бір дуа бардай.

Есімді алған қасірет, есемді жеп,
Еске түссе кетемін есеңгіреп.
Қайда жүрсем соңымнан қалар емес,
Соғыстың көлеңкесі, кеселі көп.

Қырық жыл өткен соң...

Қырық жыл қырғын біткелі жер бетінде.
Көне көз аз. Жас ұрпақ ер жетуде.
Сол бір қанды сұмдықтың табы әлі бар,
Байқап тұрсам өмірдің келбетінде.

Терезесін көңілдің талқан етіп,
Жүректі езген... соғыстың сойқаны өтіп.
Жеңіс күнге жетпеген кей қыршынның,
Шаңырағы құлады қайқаң етіп.

Әлі талай аналар боздағым деп,
Күнсірентер даланы боздақ үн көп.
Көз жасына көмілген ауылдарды,
Ұмтылғанмын құшақтай жаздағым кеп!..

СОҒЫС ДЕСЕ, ДІР ЕТЕДІ ЖҮРЕГІМ!

Соғыс, соғыс, қасіретінді көп көрдік,
Қазаны да, азаны да өткердік.

Қаршадайдан қабындырып өкпені,
Түзге шықтық қабымызды бөктеріп.
Тіршіліктің талдарына қарманып,
Шаттықты іштей тек жеңіске арнадық.
Қайыс бишік...
Маймақ өгіз...
Соқа айдап,
Мехнатыңа алдық әбден арбалап...

Соғыс десе, дір етеді жүрегім,
Зардабынан әлі де әлсіз білегім.
Әке, ағасы окқа ұшқандар бар болса,
Мен де достар,
Сол жетімдер бірі едім!

Суымапты үйден шығып кеткен із,
Келеді деп үміттіміз әкеміз.
О, уақыт, қандай жылдам жүрісің,
Әкесізбіз, енді өзіміз әкеміз.

«Көке!»- десе өзімізді бөпеміз,
Елеңдейміз ағайынды екеуіміз!
Суымапты үйден шығып кеткен із,
Келеді деп үміттіміз әкеміз.

«ҚАРА ҚАҒАЗ»

Соғыс жылы болатын жалындаған,
Шаңырақ жоқ жалынға шалынбаған...
Тарылмаған көңіл жоқ, еңсе түсіп,
Ел үстінде мұң бұлты қалындаған.

Елдің шығып кеткендей есі мүлдем,
Күнде қайғы қарайды есігіңнен.

«Қара қағаз» келетін зар жылатып,
Кей үйдің ошақ отын өшірумен.

Біздің-дағы босаға қақыраған,
Қара қағаз... тап болдық ақыры оған.
Соңғы хабар ағайдан келіп жеткен –
Қайтейін, жүрегіме ең жақын ағам.

Үміт те зор, сенбейміз өлді деуге,
Қу топырақ ағайды көмді деуге.
Көңіл айтып келгенді таяқтайды,
Байғұс апам, ызалы, шерлі кеуде.

Бұрышында кең үйдің қаңыраған,
Апам боздап түн бойы аңыраған...
Қораның төбесінде ит те ұлиды,
Бере салған сезімді Тәңірі оған.

Ұли берді ол ағамды жоқтағандай,
Жас баладай жылаған, тоқтай алмай.
Қайран ағай жаралы жанталасып,
Қиналды ма қаруын оқтай алмай?

Шүйілді ме ол жауына қаршығадай,
Кеңірдегін езді ме қан шығармай?
Жігіттерін бастады-ау шабуылға,
Уралап, бойын жаза тал шынардай.

Жекпе-жек қаһарланып алысқанда,
Бүктеді ме жауын ол арыстандай?!

Тулады ма жүрегі, оқ атқанда,
Автоматқа қос қолы қарысқанда?!

Қарысты ма жау шептен өтпесін деп,
Қайран жерім қан жұтпай көктесін деп.
Ала құйын жанының түкпірінен,
Ағытылды-ау зұлымға кек көшкін боп!

Нені ойлады? Кім білсін, кімді ойлады,
Түтін жұтып, шаң қапқан күнді ойлады?!
Апам жүрді-ау қылаусыз көңілінде,
Көктем сайын бүр жарған гүлді ойлады...

Сары итіммен жарысқан қырға қарай,
Қырға қарай соңыма бір қарамай, -
Көз алдында келтірді-ау ағай мені, -
Бой көтерген інім деп- бір қарағай.

Елжіреді-ау жүрегі, елжіреді,
Жүрегінде ерлердің ел жүреді.
Айхай елім! – дегенде, жалын атып,
Тулады ма дүрсілдеп, кең жүрегі?!

Қорғасын боп жауына ол атылды ма,
Тереңіне теңіздің батырды ма,
Жауды қуып бара ма, түнді түріп,
Елдің таңын сөйтіп ол атырды ма?!

Үш күн ұлып ит-тағы қара жойды,
Қара жойды ол – толқытып барады ойды.
Балалық-ай, табардай ағайды іздеп,
Баурай берді үміт пен нала бойды.

САРҒЫШ ХАТ

Оқ пен оттан аман қап,
Жеткен майдан шебінен,
Сарғыш хатты амалдап,
Ептеп ұстап шетінен.

Оқып тұрмын толғанып,
Оқып тұрмын елжіреп...
Қан майданда ол қалып,
Сағынышы келді деп.

Оқып тұрмын ағайдың,
Жазған хатын пешеме.
- Есінде ме ақ айдын,
Су тұратын көшеге?!

Көктемдерде мен сонда,
Жүргізуші ем «жел қайық».
Сен жекіріп келсең де,
Судан шықпай, «байланыш».

Жүруші ем ғой, жүруші ем,
Белуардан малшынып.
Сен ұрысып, күлуші ең,
Қолыңда ойнап тал шыбық.

Жалқау ма едім кім білсін,
Есепке жоқ болдым ба?
Тәртіпті бол тым құрса,
Деп ұрысып салдың да...

Кейде сені мектепке,
Шақыратын мен үшін.
- Не айтамыз бұл тентекке,
Ұқпас білім мәнісін?!

...Кешір, апа, балаңды,
Кешіретсің, түсінем...
Сағындым ғой даламды,
Өзің дағы түсіме ен.

Автоматқа сүйеніп,
Кейде тыныс алғанда,
Жүрсің түске жиі еніп,
Айналып бір арманға.

Басталды атыс. Қан майдан.
Өлім - өмір белдескен.
Жауды соғып маңдайдан,
Ерлер мұнда ел дескен.

Жаным ана, ұлың да,
Емес қазір боз өкпе.
Қас дұшпанды бұрын да,
Тепкіледі өзекке!

Ел үшін оқ боратып,
Шырқап Жеңіс ұлы әнін,
Елді жаудан тазартып,
Жетер әлі-ақ ұланың!

САҒЫНЫШ

- Солдат!

- Солдат!

- Келе жатыр бір солдат!

Ойын тынды. Қыр үстінде тұр шаңдақ.

Кеудемде үміт тасыды-ай кеп,

Теңіз боп!

«Ағам шығар келе жатқан мені іздеп?!»

Ұшып келем қасқа жолды бетке алып,

Қан майданға, ол осы жолмен кетті анық!

Осы жолмен оралады деуші едім,

О, алақай!

Қандай мықты бұл сенім!

Зырлап келем,

Шенгел, тасқа қарамай,

Тек қалмаса болды аяғым жарамай!

Алға ұмтылдым,

Алып-ұшып жүрегім,

«Келе жатқан ағам... ағам... білемін!»

Құшағына кірем барып, мен білсем.

Сағыныштың өртін солай сөндірсем.

Енді қашан,

Енді қашан жетермін?

Бір байқасам жылап келеді екенмін...

Көз алдымда сағым менен ырғала,

Әлденеше,

әлденеше, тұр қара.

Әлденешеу...

Әлденешеу бұл қара.

Енді міне,

Жалғыз ғана ...

Тұр дара!

Жо-жоқ!
Басқа жан екен мен көрмеген,
Құшақ жайып тұра қапты ол деген!
- Ағам қайда? – дедім оған,
Састым ба?
Ұмтылмадым,
Құшағынан қаштым да:
- Қан майданда бауырымды қалдырып,
Елге жалғыз келген кімсің қаңғырып?! –
Сол кегімнен қарап қаппын.
Жалғыз-ақ көз!
Ежірейді өзіме.
Қарсы алдымда жалғыз көзді тұр құдай,
Енді қайттым?!
Енді қайттым, сұмдық-ай!
Кеберсіген еріндері дірілдеп,
Құшақ жайды ол әлсіз ғана күлімдеп.
- Келеді ағаң...!
Келіп қалар күні ертең.
Мен де ағаңмын... құшағыма кір, еркем...
...Қайран солдат!
Түсінбеппін... Обал-ақ!
Жалғыз көзден тұрды жасы домалап!

ҚОС ҚАРЛЫҒАШ

Шешек атқан, шерулі өмірде бұл,
Өзекті өртер өкініш көңілде жүр.
Қыршын кеткен ағаның, қалыңдығы-ау,
Екеуінді көрсем ғой өңімде бір!

...Қол ұстасып жүргенге ағайыммен,
Тамашалап қызықтап қарайын мен.

Еріп келем томпаңдап сондарыңнан,
Ән әуелеп кеткенде талай үнмен.

Түсім екен көргенім, өңімде емес,
Бала екенмін, бір жақсы көзімде елес.
Қос қарлығаш секілді екеуінді,
Көре алмаймын, қайтейін, өңімде еш.

БІР ҮЗІМ НАН ТУРАЛЫ БАЛЛАДА

Білмеймін қайдан келген, қапан келген?
Көрмеген жап-жас жігіт осы елден.
Кездесті үй алдында, қыс ішінде,
- Әй, бала, жүйрік, - деді сені желден.

- Жүгірші жалаң аяқ үйді айналып,
Нан берем, зырла, кәне, көр де ойланып.
Деп жігіт қапшығынан таба нан ап,
Басымнан асыра ұстап тұр жайланып.

Мен тұрмын нанға қарап, жігітке де,
Нан көру осы сәтте үміт пе еді?!
Төбемде күн жарқырап, нұрын құйып,
Басыма бақыт қонды-ау күліп тегі.

Соғыс жыл да іш кепкен қарамықтан,
Нан дәмін үлкен түгіл бала ұмытқан.
Алдай ма, мына жігіт қалжыңдай ма?
Ондай ойдан да аулақпын балалықтан.

- Бересің бе?! – дедім мен көзім жайнап,
Нан есімді алған ғой, ұштым заулап.

Бортылдатып аяғым шыны қарды,
Шауып келем, кебісім қалған аунап.

Титтей жүрек тулайды аласұрып,
Көкейде – нан! Келемін «жан ұшырып».
Мұздақ қар тілімдеген сирақтарым,
Ашып, үсіп барады, - қаны шығып.

Нан жеймін!- деп келемін тісім қайрап,
Нан! – дейді жүрегім де ішім қайнап.
Нан! Нан! - деп күбірлейді еріндерім,
Орғып келем оппадан күшім қаулап.

Сезінбей аяқтағы жараны да,
Айналып шықтым үйді, қораны да.
Тимейді тіске тісім, жіберіпін,
Мұрын мен көзден аққан сораны да.

Мэз-мэйрэм, жігіт күліп, шегі қатып,
Тамаша бір қызыққа қалды батып.
- Жарайсың ! Мынау саған, - деді ол маған,
Бір үзім нанды беріп бара жатып.

ҚОЛ ДИІРМЕН

Қарым талып барады, қарым талып,
Қол диірмен зырлатам барым салып,
Таусылды ма күшім де, қайратым да –
Қара тасқа маңайдан терім тамып.

Бір көңілсіз диірмен жыр айтады,
Уыз сәби көңілді мұңайтады.

Боздақ үнге қосылам, мен де боздап, Ж
Бір сарынды ол күніне мың айтады. Ұ

Кейіп кетем балалық шағыма бұл,
Назалымын диірмен сазына тұл.
Ыза болам әкемді ерте әкеткен,
Осқым келер ажалдың жағына бір.

«Өш, жетімдік, төбеңе, жасын құлап!» -
Деймін іштей, көзімнің жасын бұлап.
Майдандағы ағама өкпелеймін,
Тез келмеген фашистің басын бұрап.

Қол диірмен табандап, ауырлайды,
Күлдіретіп қолымды, жауырлайды.
Шаршап келген соқадан апам байғұс:
- Үккен ұның аз ғой, - деп «дауылдайды».

Бұл апамның емес қой «бақсылығы»,
Емес оның сезімге тапшылығы.
- Барлығыңа сенің де шүкіршілік.
- Алланың бір көрсеткен жақсылығы.

Деп сүйеді жүзімнен нарттай болған,
Дауылдаған, моншақтап терге шомған.
Екеулейміз, зырлатып диірменді,
Тірлік үшін үміт пен арман толған.

БОРАНДА

Боран ұйытқып,
Соғыс жылы қыс қатты.
Ауыл тау-тау қар астында қыстапты.

Жер астынан тесіп шыққан суырдай,
Әрең шықтық... ойынды да қысқарттық.

Биылғы осы қысыңнан да аспады,
Аға салған қора қирай бастады.
Ала сиыр ажалсыз-ау бейшара,
Қора астынан сытылып кеп қашқаны.

Жылайды апам: Ала сиыр аман!- деп,
Несібеміз үзілмепті, балам,- деп.
Мен де шексіз қуандым-ау сол күні,
Той болғандай, қан майданнан ағам кеп!

ҮЗІЛМЕГЕН ҮМІТ

(Баллада)

Толқиды жүрек бұлқынып,
Кеудеге сыймай жұлқынып.
Кейде баяу соғады,
Қалардай ғұмыр қырқылып.

Өшердей қазір тіршілік,
Бейкүнә жан түршігіп.
Арбадан түсіп байғұс шал,
Жүрелеп отыр күрсініп.

Кәрі жүрек талды ма,
Мұңға толып қалды ма?!
Көкірегін кернетіп,
Сағыныш у салды ма?!

Қос ұлы да өрімдей,
Көрген түстей көрінбей,

Сағындырды, сүйді ме.
Бөтен жерді өз жеріндей!

Сақалы желмен желбіреп,
Әжімді жүзі елжіреп,
Қиянға қарап отыр шал,
Көзінде жасы мөлдіреп...

Тынысы бір сәт ашылып,
Алқынған жүрек басылып.
Жинап жүр бөркін, қамшысын,
Көгалда жатқан шашылып.

Қаптатып басқа түнегін,
Шошытқан оны жүрегi.
Майданға кеткен ұлдарын,
Көріп-ақ өлу – тілегі.

- Сендерді көрсем арман да...
Болмас та еді-ау жалғанда.
Кеудем де оққа толғандай,
Өздеріңді еске алғанда.

Жүрек тулап дүрсілдеп,
Қалай ғана жүрсiңдер?
Мұз жастанып, қар төсеп,
Қалды ма екен құр сұлдер?!

Жау үміті солсын деп,
Жеріміз нұрға толсын деп.
Жалбарынам Тәңірге,
Ұлдарым аман болсын деп.

Кәрілік, қайғы жүдетті,
Байқаймын науқас үдепті,
Тек жеңіс күнге құштарлық
Бергендей болды тілекті.

Күштерің жаудан боп үстем,
Оралыңдар жеңіспен!
Жер құнарлы, жыл жақсы,
Кеш қалмаңдар егістен... —

Жұмыстан қол үзбейді,
Шал одан бақыт іздейді.
Көңілге ол медеу іздейді,
Қайғыға дауа іздейді.

Майдан үшін дабыл боп,
Ел еңбекте, дамыл жоқ!
- Жауды жеңсек, дейді ол, -
Ниетіміз қабыл боп.

Майдан шықпай санадан,
Жанармай тартар қаладан.
Тұрмасын деп трактор,
Себетін дән көп далада.

Ұлдары жаумен күресіп,
Қарыс жер үшін тіресіп,
Жүргенде ол қалай отырсын
Қол қусырып сіресіп.

Күн де батты алаулап,
Батыс жақ тұр талаурап.

Әуілдек үні шығады,
Ұрғандай көлді сабаулап.

Батыс жанып тұрғандай,
Бетіне жалын ұрғандай,
Орман қызыл, шөп қызыл,
Қызыл бұлттар тұр маңбай.

Өгіз шөптен бас алмай,
Тоқтаған жерден аса алмай,
Жегулі қалпы оттап тұр,
Солығын әлі баса алмай.

Көңілде қайғы, мұң-қаяу,
Орнынан тұрды шал баяу.
Шым етті жүрек тағы да,
Тағдырда жоқ па, бар ма аяу?!

Кеудесін баса жұлқынып,
Қозғалды, көзі тұр тұнып...
Келе жатқан секілді,
Қос ұлы қарсы ұмтылып.

- Құлындар! Көрдім, жарады!
Қайғы-мұңым тарады, -
Деп қозғалған байғұстың,
Көзінен жас тамады.

- Ұлдарым келді жеңіспен!
Шақырам елді тегіс мен!
Бүгін той халқым, тойландар,
Ертерек келіп егістен!

Осылай деп қуанып,
Бос үмітпен жұбанып,
Өзегі өрт шал өксіген,
Қайыңды ұл деп тұр анық...

Қос қайыңды тел өскен,
Құшаққа ап танған шал естен.
Тірліктен белгі жоқ жүзін,
Жөнелді сипап жел ескен...

ІЗДЕУ

Қырық жыл болып қалыпты-ау кеткеніне,
Қырық жыл ағам хабарсыз өткені ме?!
Қырық жыл іздеп таба алмай зарлап келем,
Көздің жасы қырық жыл бір кеппеді де.

Іздеудемін тандарды тандарға ұрып,
Кей-кейде шалдықтым да, тандай құрып.
Іздеудемін от кешкен ағажанды
Батыр болған жауларды баудай қырып.

Он жетіде ұстаған алмас қылышын.
Іздеудемін ағамды жап-жас, қыршын.
Іздері бар, өзі жоқ өжетімнің,
Табармын деп келемін, қалмас тылсым.

Құшағында ойнатқан тай, баланы,
Іздеуменен сандалдым тау, даланы.
Ағам қайда, сағындым, кәрі Кавказ? –
Деп едім таулар мені қаумалады.

Қыр баласы ол, емес-ті теңіз көрген,
Сонда да сұрау салам теңіздерден.
Өзің жеңіс әперген бүкіл елден
Бауырым-ау, қажыман сені іздеуден.

Естілер деп жаңғырық – ормандағы үн,
Шарлап келем орыстың ормандарын.
Дон даласын, Днепр, Балтық бойын...
Іздеу салып келемін сол маңдарын.

Табылар деп бір үміт маздай жанып,
Сенім күші бойымда қоздайды анық.
Құшағында тұрсам-ау бауырымның,
Сағынышты тарқатсам, боздап алып.

БІЗ КӨРМЕЙІК СОҒЫСТЫ

Соғыс деген бәлені естігенмін,
Көрмесем де қайғысын кештік елмен.
Қызыл аяқ... қарлы су... масақ теріп,
Санамызға бұл біздің өстіп енген.

Соғыс жылы балдырған баламын да
Көруге оны жазбапты таланымда.
Өгіз бақтым, соқа айдап, ерте есейіп,
Кеткеніме кейде таң қаламын да!

Көргенім жоқ соғысты – көргендерге,
Тыңдап өстім, майданнан келгендерді.
Қарсы алушы ек шуылдап бала біткен,
Қызықтауға фашисті жеңгендерді.

Ауыл қамы көңілде жүрді ме екен?
Ұмыттым. Жүрегімде тұрды – мекен.
«Орда!» дейтін әкемнің шаңырағын,
Шайқалтпауға байладым белді бекем.

Соғыс десе жүрегім тулап қан да,
Жанып бара жатады у қапқандай.
Көз алдымда - еңіреп шал құшқан қыз,
Жастығы мен намысын ұрлатқанда.

Жетім қозы секілді жамыраған,
Жетімдер тек әр үйде қаңыраған.
Жұмыстан соң жесірлер ұзақ түнге,
Қол диірмен үнімен аңыраған.

Соғыс тажал қандаған ғасырларды,
Жалмаған теңдесі жоқ асылдарды.
Біз көрмейік «жұлдызды майдандарды»
Біз көрмейік төбеден жосындарды.

ҚАРА ЖОЛ

Қара жол бұққан шаңдағы,
Қайқайып шыққан ауылдан.
Қалпында әлі сондағы
Өзгермей жаңбыр, дауылдан.

Қала жақты бетке алып,
Созылып барып бел асқан.
Қасқа жол жайлы ой кетті алып,
Құшағын маған кең ашқан.

Уақыт жүйрік асықты,
Сүйрелеп кәрлі түндерді.
Жол бойына шашыпты,
Көктем берген гүлдерді.

Қараймын жолға үмітпен,
Көңілде сола қоймаған.
Жүректі жеген күдікпен,
Арылып жаным болмаған.

Япыр-ай, неғып көрмеймін...
Бауырымды жолда бұл?!
Көзіммен қыр өрлеймін
Жоқ па екен қара алда бір?

Аттанып еді ол келем деп,
Көтеріп Жеңіс жалауын,
Қанша жыл бойы елеңдеп,
Жанымның күттім қалауын.

Күтудемін, күтемін,
Таусылмас менің төзімім.
Өзгертсе уақыт күрт өңін,
Таныр ем нұрын көзінің.

Сөндірмей үміт шырағын,
Шығармай жолды басымнан
«Бауырым!» - деген бір-ақ үн,
Естісем деймін тосыннан.

Шаңдатып жолдың белде өрін,
Оралса күй ғып маңайын.

Шинелінің жеңдерін,
Бұлғаңдатып ағайым.

КЕЛШІ, АҒА!

Жаңбырша бораған қорғасын,
Талайдың жарды ғой жүрегін.
Құлатып ағайдың ордасын,
Уақыт жұлды ерте тіреуін.

Шалдыққан өгізбен парласып,
Соқаны тартты анам зорлыға,
Қайғы мен өр намыс арбасып,
Тез тапты тірлікке жолды да.

Бәріне бейіл ғой шешеміз,
Күтеміз хабарын ағаның.
Шкафта тұр әлі кесеңіз,
Тай өсті сыналап сағағын.

Күрсіне бір жұтып арақты,
Отырар жеңгеміз кейбір күн,
Анашым түгесіп тағатты,
Күтеді ұлының келуін...

Бала едім бұғанам қатпаған,
Қайысты балдырған білегім.
Таңдардан іздедім ақ табан,
Жоқ әлі, жоқ ұлы тірегім.

Еркелеп мойныңа асылып,
Басайын сағынып мауқымын.

Іркейін көз жасын жасырып,
Келші, аға! Тым болса, жарты күн!

КӘ,...КӘ...!

(Баллада)

Соғыстан ел қажыған, қансыраған,
Талай бала жылаған, нан сұраған.
Жетімнің маңдайынан сипағанда ел,
Жанарынан қанды жас тамшылаған.

Автор

- Нан үзіп лақтырамын саған қарай,
Көрейін нанға деген шамаң қалай?
Аузыңмен қағып алсаң, жей бересің,
Түсірме жерге үзімін, жаман бала.

Ересек қыз болатын мектептегі,
Бір мықтының еркесі, тентек - тегі.
Аш иттей бұраңдаған, маған айтқан,
Сөзіне қыздың көңілім елпектеді.

Қыз сөмкесі нанмен тек томпаятын,
Болған емес бір күні ортаятын.
-Ит болып, қақ! -деді қыз,- қағам! -дедім,
Атамның құны бар ма, шалқаятын.

Үзім-үзім нанды қыз лақтырып тұр
Менің нанға құмарым асқыныпты.
Бірі аузыма түспейді, қас кылғандай,
Қай пәле қуған менен жақсылықты.

Нан бетіме түседі, көзіме де,
Үйрене алмай, әлекпін, сезіне де.
-Мә! - демеді, кә! - деді бір кезде қыз.
Аузымда - нан, керегі өзіме де.

«Кә, кәлейді» қыз мұны қызық көріп,
Лақтырады маған нан бөліп-бөліп.
Тәсілденіп алдым да үзім нанды
Түсірмеуге тырыстым - өшіп-өліп.

Қыз сөмкесін, байқаймын, орталады.
Орындалып өзінің бар талабы.
Ішім жылып, маған да тоқтық енді,
Қыз тағы да « кә!..кә! ..» -деп қайталады.

ЖҮРЕГІМДЕ — САҒЫНЫШ

Кеуде қағып, демеймін мен: ерледім,
Елмен бірге еңбектендім, терледім.
Ауырлықты, жақсылықты елменен,
Бірге көрдім - құлдырадым, өрледім.

Елмен бірге таңды көріп, қарсы алдым.
Тамылжыған таң нұрына тамсандым.
Тіршіліктің ақ сәулесі-ай, қымбаттым,
Жырға қостым, күйге қостым, ән салдым.

Жау оғынан елмен бірге қорықтым.
Жігерлендім, кейде, тіпті, торықтым.
Боздап жүріп, шырқап жүріп ерлікті,
Елмен бірге жеңіс күнге жолықтым.

Бұл жеңістің құны қымбат, ерекше.
Жолы, жөні, салмағы да бөлекше.
Әкемізді, ағамызды аяулы
Құрбан еттік жеңіске осы, керексе!

Емес әсте, бос айқай-шу, құр дабыл.
Жеңіс күнді тойлайды ел жылда бір.
Ал мен болсам, балықтаймын сең соққан,
Жүрегімде сағынып жүр, мұң да жүр.

9.01.01 ж.

СҮЙЕНІШ БОЛДЫ ІНІСІ (Бауырым Қизатқа)

Соғыс жылдың қысы да,
Ызғарлы еді сұсы да.
Отыны жоқ, оты өшкен,
Ошақты өлім құшты,-де.

Сиыр жегіп шанаға,
(Отын, отын - санада)
Аптайыма серік боп,
Шықтық үйден далаға.

Дөң астында - шоқ орман,
Күртік қарға оранған.
Ыза буған желменен,
Боран мұнда қамалған.

Дем алдырмай, ышқынып,
Соққан боран ысқырып.

Жан алғыш па!-деп қалдым,
Бұл сұмдықтан қыстығыш.

Жуан ағаш кесетін,
Күш болмаса не етесің?
Балталап жүр аптайым,
Ақ қайыңның нешесін.

Орманнан бұл отынды,
Шығармақ боп бекінді.
Ағашпен ол жүре алмай,
Оппаға әбден отырды.

Кеудесінен қарға еніп,
Қозғалуға ол әл кеміп,
Тер ме, көздің жасы ма?!-
Сорғаласын ал келіп.

Иығында отын сақтаған,
Қадаған көзін тап маған.
Аптайым қардан шыға алмай,
Жүректе үрей қаптаған.

Көңілден кетпес мұнар-мұң,
Алтыда сонда болармын.
Тырбандап бардым: аптай!-деп,
Ұшқыны атып жанардың.

Күртік қарға батпадым,
Шанаға із сап, таптадым.
Бір-бірлеп сүйреп ағашты,
Бір шана отын артқамын.

Аптайым сонда жылаған,
Көзінің жасын бұлаған.
Қуанған! - титтей інісі
Сүйеніш болып тұрды оған.

9.02.02 ж.

ҚАРА КЕМПІР
(Иса атамның бәйбішесіне)

Қара кемпір, қара кемпір қайыстай,
Қайғыға да қара емендей майыспай.
Тағдырына тәлкек болған қайыспай,
Тағдыр жүзін табанымен жаныштай,
Жүретін-ді, шарт буынып шапанын,
Қос ұлының тілеп сәтті сапарын.
Көкірегінде күркіреген жатар үн,
Көкірегінде алаулап бір батар күн.
Қаралы хат сындыра алмай сағын да,
Ұшыра алмай басындағы бағын да.
Өшіре алмай дулы дүбір шағын да,
Құлата алмай бал үмітті тағын да,
Мұңсыздай-ақ қайраттана күлетін,
Күлкісімен қасірет бұлтын түретін.
Күлкісінде сүңгі, семсер жүретін.
Жұрттың бәрі оның сырын білетін.
Қамқор, сүйеу болса да оған ел біткен.
Аяушылық сездірмейтін келбеттен,
Аяушылық білдіргенді ол елдіктен
Шығарардай улы үндерді селдеткен.
Ақ жаулығын жел жұлқыған түзетіп,
Мандайынан қыстың ызғар сызы өтіп,
Өрімдердің шаңырағын күзетіп,
Күтуді әркез көңіліне мәз етіп,

Көз алдынан өмірінің жазы өтіп,
Тұратын ол қала жаққа қадалып,
Қала жақтан күтуші еді жаңалық.
Жаңалықта бола ма екен алалық?!
Құлазытып қойған көңілді алаң ғып,
Ашуланса ол шарт сынатын, пісіне,
Шыбық ала ұмтылатын кісіге.
Кектенбейтін ауылдастары ісіне.
Қаралы ана, онда жұрттың ісі не?!
Қарт ананың қылығын жоқ ел сөгер,
Кездескенге ол әмір етер: бел шөгер!
Арқасына отырып ап теңселер,
Жұлығына су тиер жер келсе егер.
Өзінің де алған соғыс мазасын,
Ел өткерді талай боздақ қазасын.
Жуып-шайып қарт ананың назасын,
Жеңілтпек ел күйінішін, азасын.
Азалыны, қазалыны ауылда
Еркелетті, еркінсітті қауымдар -
Аман тұрса, ағайындар, бауырлар
Сейіледі басқа төнген дауыл, қар.

КӨКТЕМЕДЕ САУЫҚ КЕШІ

Алуан нәзік күйлер құйып,
Құстар келді көктемді алып,
Сыбызғы әуен бозторғайлар
Шырқатады естен танып:

Құз-қияға, қырға келді,
Құс мез-мәйрам ұя басып,

Тәтті әуенге мүлгіп енді.
Тұр табиғат құлақ асып,

Нажағайын, желін жұмсап,
Көктем өзі жарлық берді,
Жер түледі, жан шақырып,
Тірілтті бар жәндіктерді...

Бас асаусып арындады,
Кемерінен «Балықты» асып,
Сай-саланы аралады.
Ақ толқындар зайыптасып.

Сыбызғы әуен торғай әні.
Төңкеріліп тез оралды,
Бетховеннің асау күйі –
Еңбек күйі кезек алды.

Жолдыөзектің жағасында
Өн көктемі қолтығына ап,
Көңілімді алуан күйге
Тастады ғой толтырып-ақ.

Құстар, анау, сыңсып өткен,
Келді ме екен теңіз асып,
Көңіл күйін қозғайды бір
Жанға жайлы лебіз шашып.

Ойдан қағыс еткен емес,
Үміт шіркін ағамды әсте,
Жылы хабар көктем сайын.
Құстар маған әкелмес пе!?

Табиғатқа жан бітірген.
Күшті-ау, көктем құдіретің,

Тынған жүрек қайта соғып,
Жағар ма әттең ғұмыр отын!

Нажағайың, желің жұмсап,
Көктем ару, жарлық берші,
Бар еді ағам өткеретін,
Көктемде сауық кеші.

ЗІКІР

(Марқұм Сүйіндік бақсының
аруағына бағыштаймын)

Қарағаштың қырық қызын,
Билеп алды бір шалық.
Біреу емес, мың шалық.
Домалатып, жүр шалып.
Бірі жұлып бұрымын
Бірі пайнап бармағын.
Ыңырсыған зарлы-ақ үн,
Ауыл-үйдің бар маңы.
Бет-ауызы тырналған.
Езуінде - жылы қан,
Құлағы да жырылған,
Сырғасы да жұлынған.
Өрім талдай бойжеткен,
Бір-бір үйдің сылаңы,
Кімнің салған лаңы?
Кімнің улы жыланы?
Арулардың жүрегі,

Кеудесіне сыймайды,
Асау тайдай тулайды,
Бұлқынудан тынбайды.
Жандарын жеп албасты,
Қайдан келіп жармасты?
Мазақ етті-ау қандасты.
Сұлуларды қан басты.
Өлім деген немене?
Бәле келіп буғанда,
Құлақта шулап тұрғанда.
Жын қақпанын құрғанда,
Топырлатқан қыздарды.
Жын дегенің осы ма?
Перғауынның досы ма?
Жамандықтың хошы ма?
Көргенімді бұлжытпай,
Қабылдаймын, аламын.
Мен ол кезде баламын.
Ақыл мен ойға шаламын.
Естері кірген шағында,
Бірін-бірі құшақтап,
Көздерден жас бұршақтап,
Тұратын қыздар сыр сақтап.
Бауыр етім езіліп,
Күйзелуші едім олармен,
Күйінуші едім олармен.
Күюге бар ем олармен.
Зікір, зікір, зікір!-деп,
Тіл мен көмей бұлкілдеп,
Ауыл іші зіркілдеп,
Төңірек түгел дүңкілдеп,
Қарағаштың кырық қызы,
Атжалмандай шұлғиды,

Жорғадайын ырғиды,
Керіліп, кербез сырғиды.
Қуанды қыздар, қуанды ел,
Арылып бәле-науқастан
Дажалды жеңіп, айқасқан,
Жынды да жеңіп шайқасқан.
Сүйіндік!-деген айшықты үн,
Қалықтап тұрды ел үстін,
Тамам жұрт жылап көрісті,
Мықтыңмен жап-жас, келісті.
Жын ба, әлде, шайтан ба?-
Сүйіндік үзді қолқасын.
Өртеді мүлде жаңқасын.
Сүйіндік бақсы дегенде ел,
Ішкен асын қоятын,
Жалғыз атын соятын,
Ісіне тәнті болатын,
Өнеріне жаны тоятын.

ЖАС ҚАЙЫҢ ЕДІМ

Жапырағы желмен сыр дескен,
Ақ қайың едім қырда өскен.
Сүмбілені даламмен
Малынып тұрып бір кешкен.

Топырағы торқа жерде өнген.
Жас қайың едім тербелген.
Бұрқатып боран кеткенде,
Орманмен бірге тебіренгем.

Биікке қарап бұлқынған,
Сау қайың едім құлпырған.
Қорғасын бұлттар төнгенде,
Қызынап жарыққа ұмтылған.
Жапырағы желмен сыр дескен,
Ақ қайың едім қырда өскен.
Бұтақтарымды сындырды-ау,
Дарақы дауыл бір көшкен.

ВЫБОРГ ЖОТАЛАРЫ

Выборг жоталары,
Тұтасқан қарағайлар,
Топырлап боталары,
Шұбырып барады ойлар.
Ойлардың жетегінде.
Келемін орман кезіп.
Кей-кейде кетемін де
Шығандап, жөннен безіп.
Блиндаж, окоп жатыр,
Алдымда - майдан ізі.
Кім екен? Қандай батыр?
Білсем-ау, қайдан өзі?
Қатты ұрыс, қайнаған қан.
Жылғаға жылап аққан,
Көк түтін, айнала шаң,
Қайыңдар құлап жатқан.
Жау ғана батыр жанға.
Көрінген кегі қайнап.
Жандәрмен атылды алға,
Қызыл ту көгінде ойнап.

...Өзіммен бірге өскен.
Қарағай арсыңдар ма?
Сындарлы ғұмыр кешкен,
Қайыңдар барсыңдар ма?
Қызылжар орманынан
Құс болып келдіңдер ме?
Жарасып ордалы маң,
Қалуға көндіңдер ме?
Қайыңдар батыл жандай,
Тек Жеңіс тілегі боп,
Қайыңдар батырлардай,
Кеудемен тіредің оқ.
Көп-ті ерлер Қызылжардан,
Елімнің атпалдары,
Жау шебін бұзып-жарған,
Выборг ақтаңгері,
Выборг ақ таңдары.

СОЛДАТ ҚАБІРІ

Бөтен елдің топырағын жамылып,
Жатыр солдат мәңгі ұйқыда жабығып.
Ол қазақтың батыр ұлы қаны ыстық,
Оянбас па туған жерін сағынып!

Фашистердің шеңгеліне түспеуге,
Жау ұсынған «бал шарабын» ішпеуге,
Ант берген ол шегінбеуге жарты елі,
Алға ұмтылды, алға қыран құс кеуде...

Қорамсақтан оқ жаудырды ол қанша,
Кек камшылап көкірегін қорғанса.

Жауды өкшелей қуып барады тықсыртып,
Қуып барады күн ұяға қонғанша.

Жер пұшпағы өзі қорғап қалған сол,
Құшағына өр тұлғаны алды аршын.
Төлеп кетті Отанға айтқан ант-сертін,
Төлеп кетті азаматтық жарнасын...

«Туған жер!» деп бір шығарды өр дауысын,
Зор кеудесін басқанда зіл қорғасын.
Оянбас па елі-жұртын сағынып,
Бұл бір қазақ ерке бұлан – ардасы?!

Жер бауырлап құлап түсті талған соң,
Көкірегінен ұшты зулап көгаршын.
Көз алдынан өте берді дариға-ай,
Тәтті дәурен, жеткізбеген арман – шың.

ОН ЖЕТІДЕ ЕДІҢ (Мүбәрак бауырыма)

Он жетіде едің, бауырым,
Он жеті-ақ жазды көріп ең.
Он жеті ғана көктемнің
Алаулы гүлін өріп ең.

Он жетіде едің, бауырым,
Есейіп кеттің-ау ерте.
Есею шаққа құлындай
Құлдырап жеттің-ау ерке.

Білдің бе екен, сездің бе,
Шалқалап айдың туғанын?
Бағыңа сенің күннің де,
Қан менен жүзін жуғанын?!

Айқасқа түстің тайсалмай,
Он жеті жаста едің сен.
Тойтардың сойқан апатты,
Бұзылмай жатыр еді сең.

Сағынам, сірә, сағынбас,
Жоқ шығар адам бауырын.
Жүзімді жасқа шылаймын,
Арқалап мұңның ауырын.

Жалғыздық еске түседі,
Өксимін жасты тия алмай.
Аттанар сәтте құшақтап,
Тұрып ең мені қия алмай.

Сарғайған сағынышымды,
Жоқтау қып айтам еңіреп.
Естімейсің ғой, бауырым,
Сен жатқан алыс төңірек.

...Қол бастап – шыққан дауысыңды,
Естімей қалдым, алтыным.
Ерлікке толы даңқыңмен,
Шығып жүр менің әр күнім.

ЛЫПА

Өгізбен апам парласып,
Соқаны сүйреп жан-дәрмен.
Әскерлердің қарны ашып,
Қалмасын, - деуді ойлаумен.

Жалғыз ұлда лыпа жоқ, -
Бір үйдегі еркек кіндікті.
Сұм соғыс бықы-шықы ғып,
Сарсаңға салған тірлікті.

Әйнектен түскен күнге анау,
Бұтымды қақтап отырам.
Көктемде өскен гүлді алау,
Қызықтап, көңіл толтырам.

Бірде апам келді шаттанып,
Жеңісті күнді көргендей.
Жанардан ұшқын шашты анық,
Гитлер бүгін өлгендей.

Қып-қызыл шырай жүзінде,
Қолында қапшық қырық жамау.
Мөлтілдеп тамшы көзінде :
- Құлыным, келші, кел таяу,-

Деді де апам қапшықты
Қайшылап, бұтқа шақтады.
Қуанып тұрдым - жан шықпай?!-
Жүрек те бір сәт қақпады.

Лыпамен тарттым көшеге,
Ойнап шықтым серкедей.
Қанша жыл, ай, күн, нешелер...
Көрмеген қырға еркелей.

ҚАРАЛЫ ХАБАРДЫ ШЕШЕМЕ ЕСТІРТУ

Сау ете қалып кешқұрым
Шым үйге біздің топ адам.
Көрмеген шалдар еш бұрын,
Келгені бар-ау қаладан.

Көңілдері неге басылды? –
Тілдерін жұтып қойғандай.
Кінәлі бәрі – осы үйдің
Сиырын ұрлап сойғандай.

Отырғандар тұнжырап,
Қабактарын бұлт басқан.
Қимылдары да сылбыр-ақ.
Бозарған өң-түс қашқан.

Бір-біріне көз тастап,
Жер шұқылап, жалтақтап.
Күбіжіктеп кейі, тез қашпак,
Қалақтай бастар қалтақтап.

Шешем байғұс ашулы,
Не болғанын біле алмай.
Қалтырап бірде шошулы,
Жиналған топты ұға алмай.

Көңілін жайлап қорқыныш,
Көбелек – жаны шырылдап,
Көкірегін меңдеп алқыныс,
Тарылып демі, сырылдап.

Сөз бастап кетті құйылтып,
Шалдардың бірі мақалдап,
Отырғандарды ұйытып,
Тақпақтап, сөзін мақамдап.

Жетіп тұр соғыс лаңы,
Әр үйдін отын өшіріп.
Өмірден өтіпті ұланың,
Ерлікпен бағын өсіріп!

Барлаушы болса керек-ті,
Жау шебінен «тіл» тартып.
Мергендігі ерек-ті,
Көрмеген жауын бұлтартып.

Қолымызда өскен бала еді,
Азамат болды ашылған.
Тегінде батыр бар еді,
Ақырып жауын қашырған.

Айласын жаудан асырған,
Жолбарыстай ер екен.
Жауыздыққа ашынған
Намысты бермес ер екен.

Қырқылып түсті қыршыннан
Ұланы ауыл, Отанның!

Қан жұтып, міне, ыршып жан,
Жаза алмай қалдық жотаны.

Орыны толмас қаза бұл,
Қайысып қалды қабырға.
Анасың, қайғы азабын
Көрсен де жүгін сабырға.

Сабырлық керек мұндайда,
Десек те шыдам болар ма?
Құлағың сөзді тыңдай ма?
Сағыныш гүлі солар ма?!

Соғыстың өрті шалыпты,
Босағамызды аямай.
Ағайды ажал алыпты
Қыршындығына қарамай.

Жұбатқан елді жылаған,
Ақсақалдар да мықты еді.
Шаңырақты сонда құлаған.
Тұрғызуды маған жүктеді.

Қанатым әлі қатпаған,
Балапан едім онда мен.
Қайғыру да жат маған.
Шаттықты ғана таңдап ем.

Бір үйде, бүкіл атадан,
Мен қалған еркек кіндікті!
Ашатын менмін қайтадан,
Жабылып қалған түндікті!

Мен онда 6 жаста едім. Қаралы хабарды естіген шешемнің халі мынадай болатын.

Бетін осып тастады, бетін осып,
Шимандай! Күреңітіп қаны жосып!
Без көйлектің боялып омырауы,
Боздауына боздауын ел де қосып.

Азынады! Құдайдан қайыр аз да.
Ащы дауысы аспанды айырардай!
Ұлын апам жоқтады, құдайды да,
Қарғады, тоқтар ма енді бәрін қазбай.

Фашистерді қарғады, соғысты да,
Кегі де, ашуы да тоғысты ма?
Тағдырын да қарғады түл боп өткен,
Көрмеген қуанышты, алғысты да.

Қанды жас, мен көрмеген бұрын-соңды,
Қанды бас, көзі іреңкі, жүзі солды.
Жұла берді шашын ол қан ұйыған,
Тастай болып қарысқан бұрым қолда!

Зарлады! Сай-сүйекті шымырлатты!
Үрейім ұшты, оллаһи, шынымды айттым.
Ащы даусы – ашуы, ызасы ма? –
Құлағымда әлі де шыңылдап тұр!

ОН БЕСІМ

Толқындай соққан жаға – тау асылып,
Жүрегім тулап жатыр аласұрап.
Тепсініп қабырғаны күйретердей,
Менсінбей он бесімді баласынып.

Егесіп, тағдырына тапсынатын.
Жүргенде табанынан от шығатын.
Жүзіктің көзінен де өткен он бес,
Япыр-ау қандай жүрек жатсынатын.

Қасірет, қайғы менен елді құрсап,
Тұрғанда өрт пен түтін жерді тұмшап,
Он бесті олқысыну мүмкін бе еді?
Жесір мен қартқа сүйеу болып тұрсақ.

Майданға аттанарда әкемізге,
Серт бердік жігіттерше кеше біз де,
Серт бердік – шаңырақты сақтаймыз,- деп,
Еш кірбің түсірмеуге шешемізге.

Айдаймыз, - дедік күшті байқап тағы.
Соқасын әкеміздің алқаптағы.
Күнұзақ егінді қыр аспанында,
Жас қайрат шырқап салған ән қаптады.

Пендеміз, емеспіз-ау құжыр бассыз,
Шындықтан қашып және құтылмаспыз.
Қорықтық, қиналдық та, қасірет іпектік,
Оны айтсақ ел алдында ұтылмаспыз.

Өмірге ғашық өндір он бес деген,
Көзінде бақ жұлдызы елестеген.
Арманы – жеңіс күнге жетемін деп,
Бейнет жоқ белшесінен ол кешпеген.

Заманның толқынында аласұрды,
Кім оны балдырған деп баласынды.

Өмірдің өзі бапкер баулаған ғой,
Күреске тірлік үшін жарасымды.

ӨГІЗ БАҒЫП ЖҮРУШІ ЕМ

Өгіз бағып жүруші ем соқадағы,
Балауса бал құракқа Қопадағы.
Бусанған жер бұрқырап, көктем демін
Жаюшы еді алқапқа жотадағы.

Ымырт түссе, салқындап егісті аймақ,
Жұлдыз көкте өретін тегіс жайнап.
Жас жапаға аяқты жылтып тұрып,
Қиялдаушы ем нанды ойлап, жеңісті ойлап.

Ұшқыр қиял қанатын сабалайтын,
Әкені ойлап — мың қайғы қамалайтын.
Ойды бөліп, оқыстан қайран төбет,
Қоймай-қоймай қасымда абалайтын.

ЖЕТІМЕК

Бақыт құсы ұшқанда басымыздан,
Естіп өскен сөз ғой бұл жасымыздан.
«Айналайын» дегенмен бірдей бізге,
Басқа сөз шықпаған соң қасымыздан.

Өзге сөзді айтпайтын жатсынғандай,
Үйме-жүйме жаудырып басқа ұрғандай,
Майданнан қара қағаз тап болса елге,
Сөгуші еді бізді жұрт қас қылғандай.

Қолпаптап, құшақ жайып, ақыл қалмай,
Фашистерді елге біз шақырғандай.
Ауылға аштық, зорлық, өрескелдік,
Әкеліп біз еңсесін жапырғандай.

Көтерем боп сиыры қыстан шықпай,
Сөз естіртсек шешеге сабақ ұқпай.
Бізді нұқып қалатын: «жетімек!»- деп,
«Жегенің қырсықтан жүр бойға жұқпай».

Қалқан құлақ, қазан бас, қылдай мойын,
Жетімдердің кім білер қандай ойын?
Көңілде – нан! Көкейде – жылдам өсіп,
Военкомға көрсетсе таудай бойын.

Көзге түрткі болғанша майдан барсам,
Майдан барсам, фашистке ойран салсам.
Бекен шал «жетімек» деп көп ұрсатын,
Есітіп ерлімді қайран қалса!

ИНТЕРНАТТЫҢ ҚАРА НАНЫ-АЙ!

Интернаттың қара наны көкаяздау, соқталау,
Өзегімді отықтырып, өмірімді сақтады-ау.
Сен жайында сөз кестелеп, жыр тиегін ағытпау,
Обалдағы, ұят болар қасиетінді мақтамау.

Кейде қышқыл, кейде кермек татыса да қара нан,
Қиын-қыстау шақта жанға нәр болуға жараған.
Адам болып жер басуға, бел асуға дем берген,
Өзіңменен мұраттарға сенімменен қарағам,
Айналайын, интернаттық, қасиетті қара нан!

НАН НЕ ДЕГЕН ДӘМ ЕДІ?!

Көктем туып, күн пашқанда нұр-шуақ,
Қалай жатсын қар астында қыр шыдап.
Қар суымен ел де шыққан алқапқа,
Бүрсең-бүрсең масақ теріп жүр шұбап.
Мен де келем етек-жеңді түрініп,
Аяғымды әзер басып, ілініп.
Талғажаулап, талдырмауға өзекті,
Су астынан дән іздеймін үңіліп.

Майдан жылдың ұзақ күтіп көктемін,
Асығушы ек сезінуге көк демін.
Көктем бізді жеткізетін масаққа,
Шапағатын аямайтын көкте күн!

Жер тырмалап жем іздеген тауықтай,
Бүкіл ауыл егінжайға ауыпты-ай.
Дәнге қолы жеткендерге үміт көп,
Олар үшін мына тірлік сауықтай.

Ойламауға ертеңді жоқ дәлелің,
Көңілдіміз, тіршіліктен дәмелі.
Жонарқаны күн қыздыра бастады,
Ішті жылтқан нан не деген дәм еді?!

ТҮСІМДЕ КӨРГЕН ӨГІЗ

Түсімде көрдім өзінді,
Соғыс жылғы өгіз «аткүрең».
Жақындап маған, көзіңді
Алайттың неге? - деп күлем.

Нөгербектің шүйгінін,
Жалғыз жайлап жүр екен.
Жақсарды ғой күй бүгін,
Жасарды ғой бұл мекен.

Түсіме неге енді екен,
Күрең өгіз маңқиған?
Ұмытатын мен бе екем,
Сол жылдарды сан қилы?!

Түп жетекке жегіліп,
Тартушы едің соқаны.
Мұнды әйелдер егіліп,
Шырқамайтын жоқ әні.

Тұрушы едің ырсылдап,
Түгіңнен тер тамшылап.
Ренжуші ем, «кұрсын» деп,
Айдаса әйел қамшылап.

Қозғалушы ең сонда сен,
Бұраңдатып жотанды.
Табанкерен, жолда сен,
Қалдырмайтын соқанды.

Қамшы тисе жауырға,
Желуші едің тайраңдап.
Саған мініп ауылға,
Бару қызық сайрандап.

Үлкендерге көрінбей,
Істейтін іс бұл түнде.

Балалыққа берілмей.
Қоймайды екен бал күнде.

Шаңырақтай мүйізін
Жүрісіңнен шайқалып.
Астық тарттың күн ұзын,
Комбайннан найқалып.

Бункер дэнге толғанда,
- Асығатын жалғанда
Күнің бар ма, құдай-ай?! –
Комбайншы шыдамай,

Деп налитын жеңгеме,
Сені айдаған асығып.
Жөнге көнер «пенде» ме ең,
Жылайтын ол ашынып.

Сен түсіме ендің де,
Бал дәуренді еске алдым.
Тағдырға ерте көндім де,
Базарымнан кеш қалдым.

Кеш қалдым ба, сап көңіл,
Ерте өсіп кеттім ғой.
Қара түтін, өрт - өмір,
Ортасында жетті ой.

Қара құрдай өргізем,
Сан ойларды миымнан.
Өгіз десе, өгіз ең,
Мойымайтын қиыннан.

Жонарқанда тербеліп,
Жонарқанда шаттандым.
Жонарқанда өрленіп,
Өзіңмен қырға аттандым.

Жонарқанды мекендеп,
Жонарқанда қорықтым.
Жеңіс күнге жетем деп,
Сен де, мен де зорықтық.

Зорықсақ та қиналсақ,
Бақыт күнмен көрістік.
Омырауым – жыр моншақ.
Жөнелдің сен өріске.

Бейбіт күнде сүйсініп,
Бақыт әнін шырқаймын.
Өгіз көрсем күрсініп,
Маңдайынан сипаймын.

ТӘКАППАР КӨҢІЛ

Шәй үсті, отырмыз досымның үйінде,
Әртүрлі әңгіме, көңілді күйім де.
- Нанымыз, - деді ері, қоңырлау болғаны...
Жоқ па екен дүкенде осының оңғаны?
Ұнамай досымның бұл сөзі күпірлі,
Жүрегім шымырлап, күшейді лүпілі.
Әй, достым, оқа емес, сен өйтіп шалқыма,
Ой салдың сен менің кішкене басыма.
Өзіңе белгілі, болғам жоқ соғыста,
Түтінін жұтқам жоқ, баламын ол қыста.

Дірдектеп әйелдер, кәрілер далада,
Қорек қып қуырған бидайды табада.
Ақ қарда шұлық пен шәркеде шешеміз,
Соғатын астықты жиналған неше күз.
Көктемде қарлы су даланы жайлаған,
Қалың ел масақта, - құмырсқа қайнаған.
Нан! - дейді нәресте таңулы алдағы,
Ананың қолдары масақта жалдағы.
О, күндер, қасіретті, қайғылы, азапты,
Қалайша ұмытам, сендерді, - дозақты!
Еске алсам кетеді көңілім қобалжып,
Әй, мөлдір жаста да жоқ қой бұл обалдық.
Ұмыттық біз қазір о, достым, дәсіміз,
Тәкаппар көңілді өткенге бас игіз!

МҮГЕДЕКПІЗ БӘРІМІЗ

Ауырудың құрсауынан шыға алмай,
Қиналумен келем әлі, ой, Алла-ай.
Таңды таңдай, күнді күндей көрмеспін,
Тірлігімнен тынышсыздық жоғалмай.

Мен өмірге келген жылы інгәләп,
Ел мен жұртты шырмап апты кіл азап.
Ауыл-үйдің бетке ұстарын-беделін,
«Жау» деп қырған Ежов деген бір кәззәп,

Үрей менен өлім қуған адамда,
Қандай ғана береке бар қоғамда?
Ашқұрсақтау сәби менің сорыма,
Соғыс келіп қан шашқан соң, оңам ба?

Қанды қарда жалаң аяқ жүгірдім,
Қанды түнде жұлдыздарға үңілдім.
Тағдыр маған сонша катал болар ма?
Бірде құлап, бірде тұрып, бүгілдім.

Табанымнан қан сорғалап еңіске,
Құнар берді ол, бітік өсіп егіс те.
Қар үстінде егін соқтық - ел біткен,
Боздап жүріп, жетеміз деп жеңіске.

Оқ пен отты көрмесе де көзіміз,
«Нөгербекте» қорғадық ел шебін біз.
Мандайыма мөрін басты уақыт.
«Мүтедек!» - деп, мүтедекпіз көбіміз.

23.02.02 ж.

БАЛҒЫН ШАҚТЫ АҢСАДЫМ (Разиф Сұлтанұлына)

Ұйқы-тұйқы заманның
Қиқы-шиқы тірлігінен шаршадым.
Алғы күннен аз ба үміт?
Әйтеуір, мен балғын шақты аңсадым.
Разифпен қой күзетіп,
Жұлдыздарды қызықтадым
Қанша мың?!
Ақ жұлдыздар арман ба?
Қара көкте шашқан оттай самсады.
Қошқарына колхоздың
Мініп шаптым,
Сауыс болып көйлегім.
Ертегімен апамның түсімде мен,
Жауды жеңіп, ерледім.

Жалаң аяқ, жалаң бас,
Соқадағы өгізді айдап терледім.
Көзімді ойып, қолқа жарған,
Мөлдір тердің кермегін-ай,
Кермегін!
Төрт ауылдың шырағданы -
Қараағаштың сағыныппын мектебін.
Бабалардың үлгісімен,
Ұстаздардың білімімен
Мен осында көктедім.
Соғыс та өшті,
Көктедім де, таңға ұмтылдым,
Күнге қарай беттедім.
Қасқа бие арқасында жалбиып,
Білім іздеп,
Қараағаштан кеткемін!

ИНТЕРНАТ АСХАНАСЫНДА **(Еңбек мектеп-интернатына)**

Интернаттың бір қанаты,
Кең бөлмесі - асхана.
Қақ ортада қайың стол -
Отыз қадам, жап-жаңа.
Төңірегі түгел бала -
Майдан жетім, ойлы көз,
Шүпірлеген ауыздармен,
Тек қалқиған бас қана.
Әрқайсында темір қасық,
Темір аяқ тарсылдап,
Асханаға «темір иттер»
Енген дерсің арсылдап.

Ыстық сорпа. Көкейде жоқ,
Басқа арман, басқа үміт.
Жаулағандай бойындағы
Бар ойынды, сырынды ап.
Ас таратқан даяшылар -
Бала шынар делдендеп,
Жанарыма сіңіп мәңгі
Асхана да көлбеңдеп.
Аспаз апай, дәм тосушы ең
Мейіріммен, анамдай;
- Қалқам, бүгін мектебіңнен
Нешеу алып келдің?- деп.
Санамыз да сол бір жылдар
Ертеректеу жетіліп,
Бал дәуреннің көкжиегі
Бірте-бірте сетіліп,
Ересектер әулетіне
Ұқсап бақтық, ұмтылып.
Интернаттың шәкірттері
Алмаушы еді екілік.

ДОСТАРЫМ МЕНІҢ

Көбелек қусақ бірге біз,
Жазылмаушы еді-ау, іргеміз.
Есілдің қайрақ құмында
Жатқан да шығар жүрген із.

Балалық думан тәтті кез,
Базары тарқап кетті-ау, тез.
Соғыстан соқыр келді әке,
Жанар боп жанды біздің көз.

Сенген отты ошақта,
Тұтаттық титтей болсақ та.
Әке боп бүгін отырмыз,
Әкесіз мәңгі қалсақ та.

Ағаны ойлап аулақта,
Мұңаюшы едік кей уақта.
Шалғысын алдық пішенге,
Ілулі қалған шарбақта.

Арманым менің, құштарым,
Ұдайы бірлік ұштарым.
Қырандар қонған биікке,
Бауырым жазып ұшпадым.

САҒЫНЫП КЕЛДІМ

**(Псков облысына қарасты «Пушкиногорьедегі»
Мүбәрак ағамның зиратына барғанда)**

Сағынып келдім мен сені,
Алыста жатқан бауырым.
Сағынды туған ел сені,
Сағынды өскен ауылың.

Шуылдап сәлем жолдады,
Қыстаудың қалың орманы.
«Қароба» шоқы жолдағы,
«Балықты» көлдің бар маңы.

Бала боп, балғын жас болып,
Кетіп ең үйден, ауылдан.
Іздедім көзге жас толып,
Айырылдым-ау, - деп бауырдан.

Сұрапыл отты майданда,
Фашистке ойран салыпсың.
Өлтіре қуып хайуанды,
Ел үшін кегінді алыпсың.

Ерлігің жайлы көрсеткен,
Бостандығы үшін халықтың,
Пушкиннің елі сен жеткен,
Тура өзі,-дейді алыштың.

Өмір бойы шешең де,
Сарғайып тосты жолыңды,
Мүбәрағым есен деп,
Жақсылыққа тек жорыды.

Өлімге қиған кім ұлын,
Оқытпай қойды аят та.
Аулада жүрді күнұзын,
Оқшауланып саяқтай.

Көзінің жасы сарқылып,
Жанарының оты өшті.
Мұң басқан жүрегі алқынып,
Бақилыққа ол көшті.

«Мүбәрағым!»- деп еске алып,
Шырқайтын сенің жырыңды,
Аптайымды да кетті алып,
Қатыгез ажал- жырыңды.

Сағыныш өртеп жүректі,
Мұң - тұман басты тұмшалап.

Ой деген жанды күйретті,
Батпандай басып жыл санап.

40 жыл бойы іздеппін,
Бауырым сені тынбастан.
Қыста кетіп, күз кеппін,
Бармаған жерім қалмастан.

Әкең менен анаң жоқ,
Бауырдан қалған мен ғана.
Әйелің де, балаң жоқ,
Іздеушің жалғыз мен ғана.

Тірліктің көрмей базарын,
Қыршын кеттің қиылып,
Қайғының тартып азабын,
Аллаға жүрем сиынып.

Елім деп кеткен қиылып,
Жаның болсын жәннатта -
Дейді ағайын жиылып,
Қолын жайып әр уақта.

НАН КЕЗЕГІНДЕ

(Соғыс жылдары Қызылжардың
«Сталин» көшесінде «Торговый»
деген нан дүкені болған)

Нанға тұрған кезекке,
Қайнаған жұрт безектеп.
Түн күзетіп, таң асып,-
Аштық тепті өзекке!

Таң атып, әй-жәй болғанда,
Дүкенге нан кеп толғанда.
Ашылды есік, лап қойды ел,
Басталды «майдан» сол манда.

Айқай-шу да аспанды -
Шалқайта кере бастады.
Сығылған ел кезекті,
Сырнайдай ғып тастады.

Нан алатын кәртiшке,
Ышқырында дамбалдың.
Кезегім де әр тұсқа
Бөлінді де - дал болдым.

Қысылған кемпір, шалдардың
Тірілігіне таң қалдым!
Кезекті тастап кейбіреу,
Ішінде төбелес, жанжалдың.

Кәртiшкесін ұрлатып,
Зарлап жүр жанға мұң артып.
Қырқысып кейін шығады,
Бет, мұрынын қызартып.

Үйрендім бе екен осыған,
Қорықпаймын да, шошыман.
Күтіп отыр үйде апам,
Нан алам деп асығам.

Зырылдаймын безектеп,
Бас батпайды кезекке.

Нан ала алмай, япыр-ау,
Болғаным ба боз өкпе?!

Екі жігіт маған кеп:-
Нан керек пе саған?- деп,
Аяқ-қолдан алды да,
Лақтырды мені самға !- деп.

Толғап-толғап атқанда-ақ,
Ұшып кеттім аспандап,
Топ еттім есік тұсынан,
Табанда—жұмыр бастар қап.

Нан алар тұсты болжап ап,
Төбелерде жорғалап,
Жеттім-ау нанға!
Ал бастар сыбап жатыр,
қарғап-ақ.

Қара нанмен қауышып,
Ол кеудеме жабысып,
Екеуізде - қырық аяқ,
Шаптық үйге жарысып!

ПУШКИНОГОРЬЕ ОРМАНДАРЫ

Ақ қайыңдар - ақ ормандар,
Ақ ормандар – ақ армандар.
Сендер - тірі, сендер - өмір,
Апшақ нұрдан жаралғандар.

Өмірге тым ғашықсыңдар,
Ақ жарқын да, ашықсыңдар.
Кәрі дала күмбезді көк
Биігіне асықсыңдар.

Аспанға асқақ қарайсыңдар,
Ай айдарын тарайсыңдар.
Біздерге ұқсап зор үмітпен
Жұлдыздарды санайсыңдар.

Жауын жастап құлағандар-
Кешегі ерлер, бұла жандар -
Бүгінгі орман ақ қайыңды,
Енді сендер құламаңдар.

АЛАУ КҮН –ТУ ҰСТАП

Тарыдай қорғасын
Қып-қызыл от болып
Төнгенде биіктен ысқырып,
Аспан қақ айырылып
Кетердей,
Бұлттар – сең соғысқан, ышқынып.
Жөңкілген қалың бұлт,
Қара бұлт
Ашыған іркіттей быжынап, бұрқырап.
Күн көзі жосадай,
Тамшылар қалтырап,
Сырғиды бейшара шырқырап.
Алып жер -
Адыра қалған бір қайықтай,
Тулаған толқынмен теңселіп,
Тітіреп, шошынып,

Топырақ шашады,
Кеудесін сызғанда оқ еңсеріп.
Топырақ шашады
Адамдар,
Лаңшыл, сотқарға
Ел - жұртқа жақпаған.
Топырақ шашады
Адамдар
Зәбіршіл жауызға
Әйелдің намысын таптаған.
Жер – ана ашулы,
Шашады,
Қаһарлы соғыстың көзіне
Топырақ уыстап,
Тыныштық жасқанбай
Келсін деп
Әлемге,
Алау күн – ту ұстап.

ЖАРАЛЫ ЖАУЫНГЕР

**Ұлы Отан соғысының ардагері
Гәкку Медиевтің рухына арналады**

Басы зеңіп,
Демі кеміп
Кеуде қысып қалады.
Қолы ұйып,
Дене күйіп,
Жанын қинап барады.
Жерге еніп,
Шегеленіп,
Қалдым ба деп езіліп,
Шошып алғаш...
Қуанды рас,

Тірілігін сезініп.
- О, тіршілік,
О, тіршілік,
Адам қимас айдын ба ең?
От ішінен,
Оқ ішінен
Саған құшақ жайдым кең!
Судай тасып,
Көзін ашып
Ақ аспанға ол қарады,
Кірпіктен жас тамады.
- Тірімін мен!
- Тірімін мен!
Тірімін мен, ақ аспан!
Жарық дүние!
Жарық дүние!
Іңкәрім ең о бастан.
Бір ұлыңмын,
Бұлбұлыңмын,
Әуезіңе ән қосқан.
Қолдаушым сен,
Қорғаушың мен,
Апат жаудан алжасқан.
Солдат,
Солдат –
Жаралы жан бұл жатқан.
Ел қорғаушы,
Жер қорғаушы,
Қанды тырнақ зұлматтан.
Каска киіп,
Шинель киіп
Келмеген ол өмірге.
Найза ұстап,

Мылтық ұстап
Шығып па еді ол өңірге?!
Шығыстағы,
Алыстағы
Ауыл тұр көз алдында –
Тебіреніп
Аунағандай шалғында.
Дүркін-дүркін
Ойлар шіркін,
Әкетеді жыраққа.
Қайда жатыр,
Қайда жатыр,
Бұл жауынгер бірақ та?
Сатырлаған,
Пулеметтер,
Автоматтар үні өшіп,
Дала,
Дала,
Жатыр бүгін сіресіп.
Қан сасыған.
Қоңырсыған,
Түтін тыныс алдырмай,
Төтен,
Бөтен,
Үн шығады балдырлай.
Фашист!
Фашист!
Жау қолында қалыпшын.
Онда
Шын-ақ
Ішінде екем тамұқтың!
Ұлым,
Ұлым,

Демес енді анам да,
Ұлан!
Ұлан!
Демес енді далам да,
Ауылдастар,
Бауырластар,
«Біздің жерлес өрен!» - деп,
Қыздар,
Қыздар
Суретіме таласпасын көрем деп.
Талай –
Талай –
Жаудың қиған желкесін
Жатыр
Батыр
Көтере алмай өр төсін.
- Майдан дала,
Қайдан ғана
Болдым неге тірі өлік?
Өлілермен,
Өлілермен
Қалсам еді бірге өліп!
Қаптап,
Таптап
Өліктерді сүйрелеп,
Иіскелеп,
Тіміскелеп,
Бөрілердей үймелеп.
Аш иттер –
Фашистер,
Төңірекке ұры көзбен қарасып,
Сынып қалған
Сирақтардан

Тартып жатыр.
Етіктерді таласып.
Қанға батқан,
Жеке жатқан
Сыңар қол да үзілген
Жылт-жылт
Жарқыл —
Соған көздер сүзілген!
Жүзік!
Жүзік!
Шуылдады бір-бірінен қызғаныш.
Талас!
Тартыс!
Төбелес те қызды анық.
- Өліктерді
Тіміскеліп
Жүрген мына жауыздар,
О, құдірет,
О, құдірет!
Бөбекті де бауыздар.
Көрдім бәрін,
Көрдім кәрін
Жыртқыштығын ондайдың
Өмір —
Тәңір!
Қалай оны,
Іші жібіп қолдайды.
Мазағына,
Азабына
Қалай тірі көнейін!
Қайда?
Қайда?
Автоматым,

Атылып-ақ өлейін!
Жан ұшырып
Автоматқа қасындағы қарманды,
Ол да бірақ,
Жатқан жырақ
Жету де күш, арман-ды,
Есі ауып,
Өпті хауіп,
Шырақ сөніп барады...
Сәуле,
Сәуле,
Кірпіктердің арасынан қарады.
Фашистердің
Шуылдаған,
Дауысы жарып құлақты,
Денесіне,
Жанған шоқты,
Басып тұрған сияқты.
- Шыда,
- Шыда,
Жаудың қанды найзасына
Тарланым,
Көрмей қалсын,
Сезбей қалсын
Кеудемде әлсіз жан барын...
Шырылдама,
Сырылдама,
Жаралы жас жүрегім!
Өзіңсің ғой,
Өзіңсің ғой,
Жалғыз ғана тірегім!
Найзаласын!
Найзаласын! —

Деп жауынгер тістенді.
Тістенді де –
Қалды қатып.
Сезбей сынған тістерді.
Ала алмассың,
Таба алмассың
Мендегі үлкен намысты.
Жүрек,
Жүрек,
Намыспенен ес білгеннен табысты.
Туған елдің
Туған жердің
Намысымда нәрі бар.
Қайраты бар.
Айбаты бар
Жылылығы – бәрі бар.
Жаулар,
Жаулар,
Жындандырды сендерді осы
Пәрменім,
Мені аттап,
Мені таптап,
Өтуге жоқ дәрменің
Үнсіз,
Тілсіз
Бейне жансыз тас жатыр,
Белін буған,
Берілмеуге
Дұшпанына қас батыр.
Кілең батыр
Келе жатыр
Дұшпанына ақырың,
Жойқын,

Толқын,
Жолдағысын жапырып.
Автоматтар,
Пулеметтер
Сөйлеп кетті сатырлап.
Жеңілді деп,
Шегінді деп
Дәмеленген тобыр жау
Быт-шыт
Қашып...
Құлап жатыр жапырлап.
Қуылды жау,
Қуылды жау
Осынау бір алаптан
Құйттай жерде,
Бостандықтың таңы атқан.
Намысына,
Намысына,
Найза бойлай алмаған,
Батыр,
Сағын
Жаулар сындыра алмаған.
Жатыр,
Батыр,
Құшағында достардың.
Себебі боп,
Қуаныштың
Сыңғырлаған тостардың.
Жігіттікке,
Өжеттікке.
Риза боп ел біткен.
Сусындайды,
Сыр тыңдайды.

Ұрпақ осы ерліктен.
Ертегідей.
Шертеді жыр.
Өз ағамыз мұны айтып,
Отты жылдар.
Елестейді.
Тыңдаушысын мұңайтып.
Жаңа ғана.
Келгендей-ақ
Зәрлі жауын ойран қып,
Ерлігімен,
Өрлігімен
Қауым жұртты қайран қып.
Бүгілмейтін,
Екі аяқ,
Сырықтай бір серендеп,
Келеді ол.
Ақ таңдарды —
Әлі талай көрем деп.

ПУШКИНДІ ҚОРҒАҒАН БАТЫР БАУЫРЫМ МҮБӘРАК

Мүбәрак менің жалғыз ағам болатын. Ол 17 жасында Ұлы Отан соғысына өзі сұранып кеткен еді. Өзі туып-өскен ауылы Қарағаштағы орталау мектепте оқып жүргенде комсомол қатарына өтемін деп жасын ілгерілетіп, туған жылын 1923-жылғы деп жаздырады. Ал шын туған жылы - 1925 — жыл екен. Оны кейін өзімен бірге өскен, бір мектепте, бір партада отырып оқыған, майданға бірге аттанған қанды көйлек досы

Өмірзақ Ғайсаұлы ағамыз айтқан еді бізге. Ол тұста біз сияқты жастарда патриоттық, Отансүйгіштік сезім, қасиет өте жоғары болды деп әңгімелейтін Өмірзақ аға.

Мүбәрак ағам Қарағаш мектебінде де, кейін Петропавл педтехникумында да өте жақсы оқып, құрбы-құрдастарының алды болыпты. Мектеп оқушыларының концертті болғанда Мүбәрактің әнін тыңдаймыз деп, тіпті, ауылдың үлкендері, ақсақалдар, әжелер барушы еді, қарағай мектептің кең залы халыққа лық толатын. Ол домбырамен “Көгәршін” деген әнді шырқағанда залдың іші тербеліп кеткендей әсер қалдыратын дейтін Мүбәрак ағамды көзі көрген тұстасы Сақтаған Садуақасов ағай. Ол көбіне халық әндері мен халық композиторларының – Ақанның, Ыбырайдың, Біржанның әндерін тамаша орындайтын еді ғой, -деп еске алатын Өмірзақ ағам.

Сөйтіп, өзі әнші, әрі домбырашы Мүбәрак, ауылда өнерпаз жігіт атанып, зор құрмет, қошеметке бөленіп жүріпті.

Мүбәрактің өлең жазатын да қабілеті болушы еді, кейде жақсы көрген қызымызға арнап оған өлең де жаздырып алушы едік,- деп күлісіп естеріне алатын Сейтәлі, Өмірзақ, Ғалымжан ағалар. Тақыр жерге шөп шықпайды ғой, Мүбәрактің өлеңге, әнге және домбыра тартуға ұмтылуының негізі оның аяулы шешесі Бәтіш апамыздан дарыған қасиет болатын. Ол кісінің өзі де өлеңді суырып салып айтатын. Бәтіш апамның сол өлеңдерінің бір шумағы есімде қалыпты :

Мүбәрак, Өмірзақ пен Сағымбайым,

Қалайша мен сендерді сағынбайын.

Тебіскен құлын-тайдай өсіп еңдер,

Көзден ғайып болдыңдар сағымдайын.

Біз, Мүбәрактің достары Бәтіш апамның айтқан ертегілерін, қисса, дастандарын естіп өстік. Ол кісі ауыз әдебиетін жақсы

білетін және көп білетін еді. Әр дастанды, қиссаны өзінің мақамымен, әндетіп айтатын. Бізге батырлар жайында айтатын жырлары қатты әсер ететін Бәтіш апамның деп, - жүруші еді Өмірзақ аға.

Әскер қатарына шақыртылған Қарағаш ауылының алты жігітін алдымен Семей қаласына әкеліп, бұларды қиыр шығысқа қарай жөнелтпекші болады, бірақ патриоттық сезімдері жалындап тұрған жастар, бізді батысқа, майданға — фашистермен соғысқа жіберсеңіздер екен деген тілек айтады, және өздерінің осы өтініштерінің орындалуын талап етумен болады. Олар; Мүбәрак Қожахметов, Өмірзақ Ғайсин, Шәріп Әбділмәнов, Мағжан Нұрғалиев және Мырзағали Ыбырайымов.

Сонымен 1942-жылы Қарағаш ауылының халқы, ата-ана, туған-туыстар Мүбәрак ағамды жолдастарымен қанды майданға шығарып салады. Ол кезде мен бес жаста болсам керек, ағамның кескін-келбетін тұман ішінде көргендеймін. Тек есіме шала-шарпы келетіні — оның мені көтеріп алып, құшақтап жүргені, бетімнен сүйгені ғана. Апамның айтуы бойынша, бүкіл ауыл адамдары майданға бара жатқан жастарды ауылдың сыртына қарай шығарып бара жатқанда олардың арасынан Мүбәрак сытылып шығып, ауылға қарай жүгіре жөнелді. —Япыр-ау, не болды екен, бір затын ұмытты ма екен?— деген оймен мен де оның соңынан жүгіріп үйге келдім. Келсем Мүбәрак сені көтеріп құшақтап төрде “бауырым, бауырым”,— дегенін ғана естідім, жыламсырап жүр екен. Мүбәрак мені көрді де көзінің жасын көрсетпей, сені қолынан түсіріп, үйден асығыс шықты да, ауылдан онша ұзай қоймаған жолдастарына қарай жүгіріп кетті, - деп есіне алушы еді апам марқұм.

Мен талпынып жүре бастағанда-ақ ағам қолымнан жетелеп, жүргізіп, ойнатып қызықтайды екен. Кешке қарай ауыл жаста-

ры мектеп жанына жиналып волейбол, футбол және басқа да спорт түрлерімен айналысқанда ол мені де қасынан қалдырмай сол думанды қызыққа ала баратын көрінеді. Оны мен кейін білдім, ағамды көзі көргендердің айтуы бойынша ғана.

1943-жылы әкем ұзаққа созылған ауыр науқастан кейін дүние салды.

Күн жылынып, қар кеткен, көктемнің бір жаймашуақ кезі болса керек, мен балалық әсерге бөленіп, төңіректі қызықтап жүрген екенмін. Мені бір апай қолымнан жетектеп үйге қарай келе жатып; сені тәтең шақырып жатыр, -деді. Мен әкемді “тәте” дейді екенмін. Әкемді үлкен балалары солай атаған көрінеді, соны естіп, кішкентай мен де оларды қайталағанмын ғой.

Мен үйге келсем әкем бұрынғыдай төсекте жатыр. Үйде мен танымайтын адамдар отыр, шамасы ағайын-туғандар ма екен? Әйтеуір бөлме іші тыныштық құшағына енген, ешкім үн қатпайды.

Әкем жастықтан басын көтерген жоқ. - Құлыным, бері кел, - деді маған. Мен әкемнің жанына жақындадым. – Мен сенің тым болмаса он жылдық киіміңді дайындап кете алмадым. Мүбәрак майданнан аман-сау келсе бір күнгідей болмас, ал ол келмей қалса, сорың қайнайды ғой, балам. Үлкенді сыйла, ғайбат сөйлем, өтірік айтпа. Арақ пен шылымнан аулақ бол, құлыным. Оқуды жақсы оқы, - дегені есімде. Әрине, бұл жайды апам марқұм үнемі айтып отырмаса, шындығында, менің ұмытып кетуім де ғажап емес еді. Сонау науша шағымда бір кішкентай ғана “балалық” жасап қалсам, шешем әкемнің бұл дүниеден өтер алдында маған айтқан ақылын есіме салып отыратын.

Мүбәрак ағамнан хат келіп тұрышты, бірақ майданнан келген оның үшбу хаттарының бірі сақталмапты. Сақталғаны

әскери бөлімнің бастығы майор Сидельниковтің ағамның ата-анасына жолдаған мақтау қағазы ғана. Онда ;

- Сіздің ұлыңыз сержант Мүбәрак біздің бөлімде қайтпас қайсар, өжет барлаушы болып саналады. Халқымыздың нұрлы болашағы мен бақыты үшін, біздің сүйікті Отанымыздың бостандығы мен тәуелсіздігі үшін фашистік басқыншылармен шайқаста ол қаһарлы дұшпанынан қаймықпайтын туысқан қазақ халқының нағыз ер жүрек ұлы, батыр жауынгер екенін көрсетті.

Жаудың артиллерия, минометтері мен пулеметтерінің жаңбырша жауған снаряды мен оғының астында жүріп, фашистердің артиллериясы шоғырланған жерге өте жақын барып, өз өміріне төнген қауіп-қатерге қарамастан, бар күш-жігерін сарп ете отыра, барлау жұмыстарын жүргізіп, хабарлаудың нәтижесінде, біздің артиллерия олардың талқанын шығарды.

Отан алдындағы қызметін жоғары бағалаған командования бөлімі тарапынан ол зор құрмет, үлкен сенімге ие болды.

Қаһарман барлаушы – артиллеристің даңқы арта берсін! Ержүрек жауынгер тәрбиелеген отбасының даңқы арта берсін! – деп жазыпты.

Мүбәрак ағамның қанды майданда көрсеткен ерлігін паш ететін мұндай хаттар жиі келіп тұрыпты. Мүбәрактің батырлығын, ерлігін әйгілеген хаттарды ауыл адамдары, мектеп оқушылары қолдан қолға түсірмей оқып, жерлес бауырларының фашистермен соғыста көрсеткен өжеттігіне, батырлығына тәнті болып жүрген көрінеді.

Шешем майдандағы ұлынан келген хатты құдайы көршіміз болған Қайыржан ағайдың (Ахметжанов) жасөспірім Сабыр деген ұлына оқытып, жауап хатты да соған жаздырады екен.- Сабыр өте ұқыпты, тиянақты, жазуға да шебер еді,

оқуға талпынып, кісі болайын деп тұрған бала еді, оның да ғұмыры қысқа болды ғой, - деп есіне алып отыратын шешем.

1943-жылдың көктемінде әкем қайтыс болған. Келесі жылдың көктемінде біздің үй әкемнің жылын (дұғасын) өткізіп жатқан. Ас ішіліп, құран оқылып, жиналған ел тарқаса бастаған. Бір кезде үйден шыққан адамдар топырлап қайта келді. Иса деген ауыл ақсакалы бар еді, сол кісі Мүбәрак ағамның соғыста ерлікпен қаза болғанын жанашыр атаның сөзімен шешеме жеткізді. Отырған жұрттың бәрі жылап, үйдің іші күңіреніп кетті. Апам есінен танып қалса керек, бет-аузын қып-қызыл шимандай етіп жосылтып, тырнап, шашын жұлып тастады. Біреулер шешемнің бетіне су бүркіп, басу айтып жатыр. Баламын ғой онда, мен ағамнан келген қаралы хабарға емес, шешемнің мынандай халінен шошып, өкіріп, домалап жыласам керек.

Өмірге көзімді тырнап ашқанда, біздің шаңыраққа тап болған қайғы-қасірет менің жүрегімде мәңгі орын алып, сақталып қалды.

Қаралы хабарды естіген шешемнің өзім көрген қайғылы халін кейін былай толғағамын;

Бетін осып тастады, бетін осып,
Шимандай. Күреңітіп қаны жосып.
Бөз көйлектің боялып омырауы,
Боздауына боздауын ел де қосып.
Азынады! Құдайдан қайыр аз да.
Апшы даусы аспанды айырардай.
Ұлын апам жоқтады, Алланы да,
Қарғады, тоқтар ма енді бәрін қазбай.
Фашистерді қарғады, соғысты да,
Кегі де, ашуы да тоғысты ма?
Тағдырын да қарғады тұл боп өткен,

Көрмеген қуанышты, алғысты да.
Қанды жас мен көрмеген бұрын соңды,
Қанды бас, көзі іренкі, жүзі солды.
Жұла берді шашын ол қан ұйыған,
Тастай болып қарысқан бұрым қолда.
Зарлады! Сай-сүйекті шымырлатты.
Үрейім ұшты, оллаһи, шынымды айттым.
Ащы даусы – ашуы, ызасы ма? –
Құлағымда әлі де шыңылдап тұр!

Апам Мүбәрагін жоқтаумен болды. Түн болсын, күндіз болсын соғыстан оралмаған ұлы есіне түсіп кетсе, азынап жылайды. Жай жыламайды, сөйлеп жылайды. Біреулерге ұрысқандай, лағнет айтқандай. Мен сол кезде апамнан зәрем ұшып, қорқам. Менің үрейлі түрімді байқай ма, шешем байғұс жылауын саябырсытады, өксігін баса алмай, солқылдап отырып, кішкентай мені алдына алады, ал мен апамның баурында ұйықтап қалам.

Көңіл айтуға келген ауыл адамдарына құран оқытпайды. Менің Мүбәрагім үйден тірі кеткен, ол өлген жоқ, бір жерде жүрген болар, келіп қалады, тірі адамға дұға оқығаны несі деп, әлгі адамның жер-жебіріне жетіп, тіпті, байғұсты үйден қуып та шығатын.

Апам баласын жоқтап дауыс қылғанда, біздің үйдің сұңқар деген сары иті қораның төбесіне шығып алып ұлитынды шығарды. Үйден апамның жылаған даусы естілсе болды, ит те қосылып боздағандай болады.

Ит жеті қазынананың бірі деуші еді қазақ, мына байғұс та Мүбәракті іздеп тұр-ау, - дейді екен сары иттің қора төбесінде ұлып тұрғанын көрген жұрт, таң қалып.

... Ұли берді ол ағамды жоқтағандай,
Жас баладай жылаған тоқтай алмай.

Қайран ағай жаралы жанталасып,
Қиналды ма қаруын оқтай алмай?
...Қорғасын боп жауына ол атылды ма?
Тереңіне теңіздің батырды ма?
Жауды қуып бара ма, түнді түріп,
Елдің таңын сөйтіп ол атырды ма?
Үш күн ұлып ит-тағы қара жойды.
Қара жойды ол – толқытып барады ойды.
Балалық – ай, табардай ағайды іздеп,
Баурай берді үміт пен нала бойды.

Жылдар жылжып өте берді. Бауырымның қай жерде жаумен соғысып, қай жерде қаза болғанынан біз бейхабармыз. Өйткені шешем байғұс ашу-ызаға булығып, қасіретке күйініп жүріп, ағайдың қазасы жайлы келген қаралы қағазды күл-күл етіп жыртып тастапты. Мүбәрак ағамның қай жерде, қандай жағдайда қайтыс болғанын ілгергі жақтың архивтерінен хат арқылы сұрасақ, оның 1944 – жылы майданда опат болғанын жазады да, өзге сұрағымызға жауап жоқ. Тіпті, соғыс аяқталғаннан кейін бірнеше жыл бойы әбден сіңіріміз шыққанша, басы аман, бауыры бүтіндермен бірге үкіметке салықтың барлық түрін төлеп тұрдық қой.

Шешем марқұм өмірінің ақырына дейін Мүбәрагін аңсаумен, келіп қалар деп тосумен, күтумен болды. Ауылда тұрғанымызда жаңа түскен келіні Зүбәйраға; -қарағым, бір асым етпен, бір құшақ отыныңды әр уақыт сақтап қой. Мүбәрагім келіп қалар, - деуші еді.

Ағамды іздеп хат жазбаған, хабарласпаған жеріміз жоқ, сол жауап хаттардың өзі қазір қарап отырсақ, бір папка болыпты.

Баласын аңсап сағынумен шешем де дүниеден өтті. Бірімізге біріміз сүйеу болып жүрген апайым Қизат та өмірден озды. Шүкір, екеумізде де балалар бар, бірақ, Мүбәрак ағамнан

ұрпақ болмай қалғаны жанға батады екен. Онда әке де, шеше де, әйел де, бала да жоқ, тіпті, оны іздейтін адам болмай қалды. Жаман айтпай, жақсы жоқ, ертең мен олай-былай болып кетсем, оны іздемек түгіл, кейінгі ұрпақ :- Мүбәрак деген кім өзі? - деуі мүмкін ғой. Оның біздің Отанымызды, бізді және біздің ұрпағымызды жаудан қорғап, сол қантөгіс қырғын соғыста ерлікпен қазаға ұшырағанын кім біле береді дейсің. Трагедия, міне, осында! Осы ой мені мазалай беруші еді. Бірде қолыма 1998 – жылы шыққан “Боздақтар” кітабы түсті. Осында менің ағамның аты-жөні кездесіп қалмасын деп кітапты парақтап үңілсем - “Қожахметов Мүбәрак, сержант. 1923-жылы Ленин ауданындағы Қарағаш ауылдық кеңесінде туған. 33 – АД, 164 – АП құрамында старшина ретінде соғысқа қатысып, 1944 – ж. 8 – көкекте қаза тапқан.

Псков облысына қарасты Пушкин ауданындағы Уткино деревнясында жерленген”,- деп жазылыпты. Қуанып кеттім. Ағамның қайтыс болған жерінің табылғанына, оның зиратының барлығына қуандым. Қуандым да, жыладым, жыладым да, қуандым. Марқұм ағамның аруағына бағыштап Құран оқыттым, өзім де Аллама сиынып, білген аятымды оқып жүрдім.

2000-жылы кітапта жазылған мәліметтің анық-қанығына көз жеткізу үшін Псков облысының ардагерлер кеңесіне хат салып едім, сол облыстың Пушкиногор ауданы әкімшілігі басшысының орынбасары В. К. Алексеевадан хатыма жауап алдым.

Құрметті Мүтәллап!

Ұлы Отан соғысына дейін Псков облысының Пушкиногор ауданында (бұрынғы Пушкин ауданы) Уткино деревнясы болған. 1941-жылдың маусымынан 1944-жылдың 12-шілдесіне дейін бұл аймақ фашист басқыншыларының қарамағында қалған

еді. Жау басып алған аудан территориясының бойымен (тарихта сұрапыл қанды қырғын болған жер атанған) “Пантера” деп аталатын күшті қорғаныс белдеуін жасады. Уткино деревнясы да осы бекініс шеңберінде қалған болатын. Жау басып алған аймақтарда болған қиян-кескі ұрыстарда екі жүз деревня отқа оранды, солардың ішінде Уткино да бар. Бұл деревнялардың кейін 58-і ғана қалпына келтірілді.

Дұшпанның “Пантера” бекінісін алу үшін болған шабуыл кезінде 3600 кеңес әскерлері окқа ұшты. Қаза болған барлық боздақтар, оның ішінде сіздің ағаңыз да бар, Чертова гора деп аталған туысқандар зиратына жерленген. Мұнда 1965 – жылы жергілікті халықтың күшімен ескерткіш орнатылды. Онда былай деп жазулы тұр:

“1944 – жылдың 26 – наурызы күні 578 және 435 атқыштар полктары мен 208 – атқыштар дивизиясы Великая өзенінен жойқын шабуылмен өтті. Сөйтіп жаудың мықты қорғаныс белдеуін талқандап, Чертова гора деревнясына бекінді. Бұл - кеңес әскерлерінің атақты да, ардақты А. С. Пушкин қорығы мен Пушкинские горы поселкесін неміс-фашистерінен азат етуге жасалған ұтымды жағдай, немесе, алғы шарт еді.”

1944-жылы наурыз айының 25-нен 26-на қараған түні 33-және 115-атқыштар дивизиялары жаудың бекіністерін тас-талқан етіп, оларды түре қуып, Кузовиха, Бельково, Заброво елді мекендерді, ал осы жылдың 26-наурызы күні түске таман 8-ші және 26-шы атқыштар дивизияларымен қосылып шабуылдаудың нәтижесінде стратегиялық маңызы зор жолды кесіп өтіп, Глыжино, Чертова гора, Гнелуха, Мишины, Мошино, Горушка және Забоево деревняларын жау қолынан босатты.

Жау бар күштерін салып айырылып қалған бекіністері мен деревняларды қайтару мақсатында жанталасты. Кеңес әскерлерінің тегеуіріні олардың бұл армандарының орында-

луына еш мүмкіндік берген жоқ. Бірақ біздің жауынгерлердің бұдан әрі қарай жылжуына да дұшпан қарсылық көрсетіп бақты. Шабуылға шығуға жақсылап даярлық жұмыстарын жүргізбесе, майдан алаңының өзі өте қолайсыз, ені де тар - 8-ақ километр болса, ұзындығы – 2-4 километрден аспайтын еді. Оның үстіне қалың орман дұшпанның бекіністерін көрсетпейді. Біздің дивизияларға қарсы жаудың 16-армиясы тұрды. Жау қорғанысын өте күшті ұстады. Біздің әскерлер 1944-жылы пілде айының басында ғана шабуылға қайта шықты.

Жыл сайын әскери Даңқ күндері - 9-мамырда, 23-ақпан мен 12-пілдеде аудан жерінің жаудан азат етілуіне байланысты Чертова гора ескерткіші жанына соғыс және еңбек ардагерлері, жастар, мектеп оқушылары және жергілікті халық жиналып, монумент іргесіне гүл шоқтарын қойып, қаралы – салтанатты жиын өткізеді. Мұнда соғыс ардагерлері сөз сөйлеп, кеңес жауынгерлерінің Ұлы Отан соғысында көрсеткен тамаша ерліктерін айтады.

Жан алысып, жан беріскен соғыс жылдары осы аудан жерінде қаза тапқан партизандардың, жауынгерлердің және бейбіт адамдардың 18 зираты бар, мұнда 7 мыңнан астам адам жерленген. Бұлардың барлығы да мектеп оқушыларының, жергілікті әкімшіліктің қарауында, күтімінде.

“Боздақтар” кітабында көрсетілгендей және Пушкиногор ауданы әкімшілігі бастығының орынбасары В.И. Алексееваның айтуы бойынша менің жауынгер ағам Мүбәрак та 33-атқыштар дивизиясының құрамында орыстың ұлы ақыны Александр Сергеевич Пушкиннің сүйегі жерленген зиратты және оның жерін дұшпанның қанды тырнағынан аман алып қалу үшін, еліміздің тарихи да, қасиетті жерін басқыншылардан тазарту жолында жан аямай шайқасып, мерт болған екен.

Неміс фашистері Пушкиннің зиратының түбінен 1 метр 20 сантиметрлік туннель қазып, оған 10 авиабомба жасырды. Сөйтіп, кеңес әскерлерінің тегеуірінді шабуылына шыдамай қорғаныстан шегінер күн болса, фашистер ұлы ақынның моласын жермен-жексен етіп кетпек болған... Осы хабар барлаушылар арқылы кеңес әскери құрамаларына да жетті. Қайтсе де Пушкин қорығы мен оның зиратын аман алып қалуды көздеген 435-ші полктың басшылығы бір топ ержүрек жауынгерлерден ерекше отряд дайындады. Олардың мақсаты жаудың Пушкин музейінің маңына бекінген күшінің орналасқан жерін анықтап, арттағы артиллерияға оның дәл координатын беру еді. Ал жаудың нақты орналасқан жері белгілі болса, кеңестің “соғыс құдайы” аталған “катыошалары” дәл көздеп, олардың аяғын аспаннан келтірмек-ті.

Міне, осы он адамдық шағын барлаушылар тобына қазақ ұланы Мүбәрак Қанғожин де алынды. Алдарындағы қарша бораған оқтың астынан аман өткен бірнеше жауынгер тапсырманы мүлтіксіз орындап, артиллерияға дерек берді. Ал зеңбірекшілер өз жұмысын өте шебер орындады. Сөйтіп Александр Сергеевич Пушкиннің зиратын да, Михайловское мен Тригорское мекенін де жарылыстан аман алып қалады.

Менің ендігі мақсатым - бауырым Мүбәрактің зиратына барып құран оқу, оған туған жерінің бір уыс топырағын апару еді. Сонымен бірге ағамның сүйегі жатқан қорымнан бір уыс топырақты елге, оның әке-шешесі жерленген зиратқа жеткізсем деген ой да бар еді көңілімде. Баратын жердің өзі де жақын емес, жас болса жетпіске таяп қалған, денсаулық та мықтап сыр беріп жүр. Бұл сапарыма өзім жақсы көретін біртуар азаматтар да қолдау көрсетті. Сөйтіп, көрсем деп армандап жүрген, ағамның сүйегі жерленген Псков облысының Пушкиногор ауданына жол тарттым.

Пушкиногорьені мұндағы халық Пушкин өлкесі деп атайды. Орыстың ұлы ақыны Александр Сергеевич Пушкин бұл жерде барлығы екі жарым жылдай ғана тұрған көрінеді. Оған топырақ та осы жерден бұйырыпты. Пушкиногор тұрғындары А.С. Пушкиннің атына байланысты дүниенің бәрін ерекше құрметпен сақтайды екен. А.С. Пушкиннің бүкіл әлемге белгілі «Михайловское» деп аталатын музей – қорығы да осында. Бұл жер ақынның арғы атасы Ганибалдан Пушкиндер әулетіне қалған мұра еді. Ақынның және оның күтушісі болған Арина Радионовнаның үйлері, онда Александр Сергеевичтің осында тұрған кезінде пайдаланған заттары, фотосуреттер, көне кітаптар, ақынның қолжазбалары сақталған.

Пушкиногор ауданының басшылары мені өте жақсы қарсы алды. Отан соғысында қаза тапқан әкелері мен бауырларының зиратын іздеп барған адамдардың барлығына да құшақтарын айқара ашып, ерекше ілтифат көңілмен қарсы алатын көрінеді. Өйткені бұл жердің халқы жау қолында қалып, фашистерден не бір теперіштерді көрген, аштықты да, жалаңаштықты да, азапты да бастарынан өткерген. Бүгіндер шат-шадыман өмір кешіп отырған осы өңірдің жасы да, кәрісі де туған жерлерін кеңес әскерлерінің жаудан қандай қырғын, қан төгіс, аласапыран айқаспен, жан алысып, жан берісіп тазартқанын жақсы біледі. Олар қаны мен жанын аямай соғысып, бостандыққа қол жеткізді емес пе! Бұрынғы кең байтақ кеңес елінің әр түкпірінен отансүйгіштік, патриоттық сезіммен келіп жаумен шайқасқандардың ішінде қандай ұлттың өкілі болмады дейсің! Мен Мүбәрак ағам жерленген туысқандар зиратынан бір уыс топырақты ұстап тұрып, тебіреніп, бір ғажайып ойға кеттім. Бұл топырақ мыңдаған адамның қаны шашылған, мыңдаған боздақтардың қаны судай төгілген салмағы өте ауыр, қасиеті де, киесі де орасан күшті топырақ! Бір ғажайы

осы топырақтың түсі де қызғылт екен, шынымен де қызыл қанға боялғандай. Қайран қалдым! Қос уыс топырақты орап алдым. Бауырластар зираты бір биік шоқының басында екен. Чертова гора дейтіні де сол биікке байланысты болса керек. Зиратқа қойылған монументтің іргесіне гүл шоқтарын қойып, өз білген аятымды оқыдым. Ескерткіш стелланы құшақтап тұрып боздап жылап, біраз мауқымды басып алдым. Мүбәрак ағамның кіндік қаны тамған, туып-өскен жерінен әкелген қос уыс топырақты бауырластар бейітіне септім.

Ағам менің зиратқа келгенімді білді ме екен? Туған жерінің топырағынан жусанның иісін, жылылығын сезінді ме екен менің бауырым? Бұл топырақта өзің туып-өскен Қарағашыңның тыныс-демі, ондағы бауырларыңның саған деген сағынышы бар, ыстық сәлемі бар. Осы қасиетті де киелі топырақ арқылы сенің батырлығыңа, қазақ деген халықтың, яғни, біздің намысымызды, туымызды жықпай, жаумен шайқаста көрсеткен ерлігіне кереметтей риза екендігімізді білдіремін. Сенің арыстандай айбатты, өжеттігің, қаһармандығың ауыл жастарына үлгі, өнеге. Мен батыр ағаның сәлем – топырағын елге апарамын.

Қасымда еріп жүрген әкімшілік азаматтарының көмегімен үйден арнайы алып барған бейнекамерамен он бес минуттай бейнефильм де түсіріп алдым. Өзіміздің ұлттық, мұсылмандық ақ дастарқанымызды жайып, аудан басшылары мен туысқандар зиратын күтушілерге, журналистерге ас бердім. Оларға ұлттық шапан мен бөрік, тақияларды жолжоралғы етіп, сыйға тарттым. Осы мемориалды күтімдеріне алып жүрген мектеп оқушыларының бір тобына да сый-сияпат көрсеттім.

Мүбәрак ағамның зираты Святогорское шіркеуінен 5 шақырымдай жерде екен, онда сырбаз ақын Александр Сер-

геевич Пушкин жерленген, ескерткіші де тұр. Ұлы ақынның басына барып, тағзым еттім, ескерткіштің тасын сипадым, топырағын торқа болсын, жатқан жерің жайлы болсын, дүлдүл ақын дедім.

Менің аяулы ағам сені, сенің ата-бабаның жерін неміс-фашистерінен қорғап жүріп опат болды. Ол енді сенің жаныңда мәңгілікке қалды. Сен туып-өскен киелі жердің топырағы менің батыр ағама жайлы болсын, торқа болсын деймін.

Пушкиногор ауданы әкімшілігінің мені бастап жүрген қызметкерлері А.С. Пушкинге байланысты жерлерді түгел аралатып, көрсетті. Пушкиннің музей-қорығын қызықтауға күн сайын ондаған адамдар, тіпті, шет елдерден де келеді екен.

Мүбәрак ағамның зиратынан алған қос уыс қызыл күрең топырақты елге келгеннен кейін шешемнің зиратының қасына жерлеп, ағамның рухы орналасқан осы араға ескерткіш құлыптас қойдым. Тірісінде көре алмай, сағынып, сарғайған марқұм шешем енді Мүбәрағын бауырына алып жатыр. Қарағаш ауылында ас беріліп, аруақтарға Құран бағышталды. Алла қабыл етсін. Бір қуанарлығы осы аста ауыл жастары өте көп болды. Әсіресе мектеп оқушыларының батыр ағаларының ерлігіне қызығуы, тәнті болуы ерекше көрінді.

Бұл сапарыма өзім жақсы көретін біртуар азаматтар Құдайберген Қалиев, Жомарт Қажрахымов және Анатолий Рязжскихтер қолдау көрсетіп, қаржылай қадари халдерінше көмектесті. Екі дайда омырауын айқара ашып, білек сыбанып, мен мұңдалап шыға келетін өз еліңнің азаматтарына не жетсін, шіркін! Мың рахмет, бауырларыма! Ресейде –Абай жылы, Қазақстанда - Пушкин жылы деп жарияланған кез еді бұл. Орыс халқы мен қазақ халқының достығын паш етеміз деп теледидардан суырылып сөйлеп жүрген Солтүстік Қазақстан облысының әкімі Тайыр Мансұров мырза бұл оқиғадан

мақұрым болып, ештеңе білмеген, естімеген, сезбеген күйде қалды.

Ал Александр Сергеевич Пушкиннің зиратын және ескерткішін, тіпті оның атамекенін неміс-фашистерімен қасық қаны қалғанша айқасып, қорғап қалған Солтүстік Қазақстан облысынан шыққан батыр жауынгер туралы облыстық, республикалық газеттер мен журналдар орыс және қазақ тілдерінде жазып жатты. Бұл туысқан екі халықтың достығына дәнекер болатын үлкен оқиға, тіпті, құбылыс!

**МИХАЙЛОВСКОЕ МЕКЕНІН ҚОРҒАҒАН
МҮБӘРАК 1944 ЖЫЛЫ
А.С. ПУШКИННІҢ ЗИРАТЫН
ЖАРЫЛЫСТАН АМАН АЛЫП ҚАЛДЫ**

*“Тірі адамның қадірін біл,
өлген адамның қабірін біл”.*

Татар мақалы

Ресейдің Псков облысында орыстың ұлы ақыны А.С.Пушкиннің “Михайловское” деп аталатын музей-қорығы бар екенін көзі ашық жанның бәрі біледі. Ұлы Абайдың Жидебайдағы музей-қорығы әрбір қазақтың жүрегіне қандай ыстық болса, әрбір орысқа бұл жер де сондай жақын.

Михайловское селосын патша өкіметі ұлы ақынның музей-қорығын жасау ниетімен оның ұлы Григорий Александрович Пушкиннен 1899 жылы сатып алады. Бұл Пушкиндер әулетіне арғы аталары, ұлты араб Ибрагим Ганнибалдан қалған мұра еді.

Қазір бұл жерді әдеби-мемориалдық музей ретінде әдебиет сүйер қауым жақсы біледі. Михайловское мен Тригорское мекеніндегі, сондай-ақ күтуші болған Арина Родионовнаның үйінде орналасқан және Успен соборындағы мұражайларда

ақынның өз қолының ыстық табы қалған талай жәдігерлер орын алған. Оларды көрген өнер адамдары, әдебиетшілер, ақындар ұлы адамды көз алдына елестетіп, шығармашылық шабыт алып, талай өлмес туындылар өмірге келіп жатыр. Ақынның қолжазбаларының фотокошірмелері, суреттері, көзінің тірісінде жарық көрген шығармалары – міне, соның бәрі ақынжанды адамның бәріне рух беретін дүниелер.

...1941 жылдан 1944 жылдың ортасына дейін бұл қорыққа Ленинград, Псков облыстарын басып алған неміс-фашист басқыншылары иелік етті. Олар ақын музейі орналасқан табиғаты өте көркем қорыққа қолдарынан келген қысастығын істеп бақты. Парктегі әдемі ағаштарды кескізіп тастады. Мұражайдағы тылға әкете алмай қалған құндылықтардың бәрін жиыстырып, тіпті, әнші құстарды да ұстатып елдеріне жіберді. 1943 жылы кеңес әскерлері жақын қалғанда Арина Родионовнаның үйін өртеп, Пушкиннің ескерткішін қиратып, осы жерде “Пантера” атты қорғаныс шебін жасады.

Жанталаса қорғанған неміс әскерлеріне қарсы 1944 жылғы 26 наурызда Великая өзенін кесіп өткен 208-ші дивизияның 435 және 578-ші полктары өте ауыр шайқастар жүргізді. Оның тегеурінінен қорғаныстарының ұзаққа шыдамасын білген фашистер ұлы ақынның көзі болған дүниенің бәрін жоқ қылып кетуге бел байлайды. Басқасы түгіл Пушкиннің зиратының түбінен 1 метр 20 сантиметрлік туннель қазып, оған 10 авиабомба жасырды. Сөйтіп, қорғаныстан шегінер күн болса, ақынның моласын жермен-жексен етіп кетпек болған...

Осы хабар барлаушылар арқылы кеңес әскери құрамаларына да жетті. Қайтсе де Пушкин қорығы мен оның зиратын аман алып қалуды көздеген 435-ші полктың басшылығы бір топ ержүрек жауынгерлерден ерекше отряд дайындады. Олардың мақсаты жаудың Пушкин музейінің маңына бекінген күшінің орналасқан жерін анықтап, арттағы артиллерияға оның дәл координатын беру еді. Ал жаудың нақты орналасқан жері белгілі

болса, кеңестің “соғыс құдайы” аталған “катюшалары” дәл көздеп, олардың аяғын аспаннан келтірмек-ті.

Міне, осы он адамдық шағын барлаушылар тобына қазақ ұланы Мүбәрак Қанғожин де алынды. Алдарындағы қарша бораған октың астынан аман өткен бірнеше жауынгер тапсырманы мүлтіксіз орындап, артиллерияға дерек берді. Ал зеңбірекшілер өз жұмысын өте шебер орындады. Сөйтіп, жау ақын қорығын тастап шығуға мәжбүр болады...

Енді Мүбәрактың командирі, майор И.Седельниковтың оның анасы Бәтішке жазған алғыс хатына сөз берейік. “Вап сын сержант Мубарак в части считается лихим, смелым разведчиком. В боях с фашистскими оккупантами... он, как сын братского казахского народа, показал себя бесстрашным, мужественным воином.

Не считаясь ни с какими трудностями, не жалея сил, рискуя своей жизнью под сильным артиллерийско-минометным и пулеметным огнем врага, в непосредственной близости от противника он разведывал вражеские огневые точки, которые уничтожались нашей артиллерией. Он пользуется большим доверием со стороны командования части, которое высоко ценит его заслуги перед Родиной. Слава лихому разведчику-артиллеристу! Слава семье, воспитавшей бесстрашного воина!”

Міне, хаттың мәтіні осындай. Одан қазақ ұлы, жас Мүбарәктың ерлігі анық көрінеді. Бірақ, бір өкініштісі, бәлкі әскери құпия болғандықтан шығар, жас жауынгердің Пушкин қорығын қорғағаны және оның зиратын аман алып қалғаны туралы нақты деректер айтылмайды...

...Арада ұзақ жылдар өтті. Мүбәрактың жалғыз інісі Мүтәллап ержетіп, облысқа, қала берді бүкіл республикаға белгілі ақын, журналист болды. Ол ағасының Пушкиногор өңірінде қайтыс болғанын біліп, сол ауданның әкімдігіне оның зиратын анықтап беруді өтініп хат жазды. Ұлы Жеңістің 60 жылдығы қарсаңында жазылған бұл хатқа аудан басшысының

орынбасары В.Алексеевадан жауап келді. Онда былай делінген: “При прорыве линии “Пантера” погибло 3600 советских воинов. Все они, в том числе Ваш брат, похоронены в братской могиле на Чертовой Горе. В 1965 году здесь установлен памятник. Надпись на нем гласит: “26 марта 1944 года воины 435 и 578 стрелкового полка форсировали р. Великую, прорвали оборонительную линию противника, закрепились на плацдарме дер. Чертова Гора, обеспечив условия для успешного освобождения территории Пушкинского заповедника и п. Пушкинские Горы от немецко-фашистских захватчиков...” Міне, бұл құжаттан Мүбәрактың ұлы ақынның жерін, соның ішінде зиратын жаудан алып қалғаны көрініп тұр. Ендеше 20 жасар қазақ ұланы ұлы Пушкиннің жолында мерт болды десек еш қателеспейтініміз анық... Оның және жанындағы жолдастарының жанқиярлық ерлігінің арқасында ғана Пушкиннің зираты сақталып қалды. Және соның арқасында музей-қорықты қайтадан калпына келтіруге мүмкіндік туды. Сондықтан батырлықтың бағасын білетін ұлы ақынның білікті жерлестері қазақ батыры Мүбәрактың ерлігіне қатты риза екен. Ол жайлы төменде баяндаймыз.

...Ағасының ұлы адамның жолында опат болғаны ақын Мүтәллапқа қатты әсер етті. 2005 жылдың шілдесінде өзінің ауырыңқырап жүргеніне қарамай, жетпіске таянып қалған ақсақал алыс жолға шықты. Оның көздеген мақсаты: ағасының қаны төгіліп, қаза тапқан жерге мінежат етіп қайту. Сонымен бірге, туған жері Қарағаштың оған бұйырмаған бір уыс топырағын апарып, ағасының мүрдесіне салу еді.

Келе жатқанын айтып бірауыз сөзбен жеделхат жіберген мұны вокзалдан аудан әкімдігі басшысының орынбасары В.Алексеева бастаған арнайы делегация қарсы алды. Барлық құрметті көрсете отырып, оған қонақ үйден тегін орын берді. Ертесіне жанына аудандық әскери комиссарды қосып, арнаулы көлікпен аудан орталығынан бөлек жердегі Туысқандар

моласына дейін шығарып салады.

Осы жерде 20 жасында қыршын кеткен ағаның асыл бейнесін еске алып, ақын қатты егіледі. Оның мүрдесіне туған елдің топырағын сеуіп, мұсылмандық ырымын жасап, рухына құран бағыштайды. Ұлы ақын Пушкиннің кіндік қаны мен жалғыз ағасының Отан қорғау жолында қаны төгілген топырақтан да қос уысын орап алады...

Содан кейін А.С.Пушкиннің қорығын аралады. Ертеңіне, аудан басшылары, әскери комиссариат, Туысқандар зиратын шефке алған мектеп басшылары және Пушкин қорығының шырақшыларын қатыстырып аудан орталығында қазақтың барынша мол дастарқанын жайды. Сөйтіп, ағасының қаны төгілген жердің тұрғындарымен халықтық дипломатия жолымен достық көпірін салғандай болып елге қайтады.

Қазақстан Республикасына еңбек сіңірген мәдениет қызметкері, ақын Мүтәллап Қанғожиннің қазақ даласы мен ұлы Пушкин арасын жақындастырған қадамы мұнымен де тынған жоқ. Өзі Қызылжар қаласында тұрса да ол туған ауылы Қарағашқа барып, ата-анасының мүрдесі жатқан қорымға ағасының қаны тамған топырақты септі. Өзі құрметті азаматы болып сайланған Есіл ауданының әкімдігі де бұл іске өз әлдерінше қол ұшын беріп, салтанаттың арта түсуіне ықпал етті. Сөйтіп, ендігі уақытта бұл жерде ұлы Пушкинге де бір жақындық бары көрініп тұр. Осы елдің мектебі оның туған топырағы жерленген жерге еске алу рәсімін жасап, мінәжат етіп тұрса, бәлкі қазақ оқырманына ұлы ақын бір қадам болса да жақындай түсер еді... Мүкеңнің де бір мақсаты сол.

*Жақсыбай САМПАТ,
«Егемен Қазақстан» 31 мамыр 2006 жыл .*

АПАМНЫҢ АЛҒЫСЫ

Жаз. Таңертеңгілік шақ. Ауыл малды өріске қосып жатқан. Апам сиырды сауып, қорадан шығара бергені сол, сайтан-

дай бір орыс жігіті сиырдың мүйізінен ұстай алып, жетелей берді. Жігіт сиырдың мүйізінен ұстап қақпаға жеткенде апам да жандәрмен әлгі жігіттің омырауынан алып, бөксе тұсынан тепсін, ол бүрісе домалады, басындағы картузы бір жаққа, бір қолына ұстаған портфелі екінші жаққа ұшып, ішіндегі қағаздары шашылып қалды.

- Салығыңды төлемесең, сиырыңды бәрібір әкетемін! - деп бажылдаған жігіттің біздің үйге бұрын да келіп, салық сұрайтын - агент екенін таныдым. Оның аласа ғана бойы бар, тырбиғандау. Үстінде әскери китель, бұтында галефе шалбар, аяғында жылтыратып майлаған қара былғары етік.

Апам қапсағай денелі, жауырыны қақпақтай ірі адам. Үйдің де, түздің де шаруасын бір өзі атқарғаннан кейін бе, әйтеуір, жұмысқа әбден мықшеге болып алған, қарулы еді.

- Соғыстан баламды әкеліп беріңдер. Өзім қан жұтып отырғанда «налок, налог», -деп қылқылдайсың, мен немді берейін, ойбай. Жалғыз сиырды сендерге беріп, өзім не күн көремін мына бармақтай баламен! Ашуға булыққан апам бейшара жігітті қарғап-сілеп, сыбап-ақ жатыр. Шаң-шұң дауысқа маңайдағы көршілер де келіп қалды.

Кер сиыр байғұс атқа бергісіз мал еді. Арба мен шанаға жеккенде атша желіп отыратын.

Жетекке үйренген мал ғой, әйтпесе мүйізінен ұстағанда сиыр бірден жөнге көне қоя ма. «Налог, налог!»-деп тоңқалаң асқан жігіттің қолынан кер сиыр қайқаң етіп, сытыла жөнелген. Апам сиырды қораға енгізді де, қақпаны жауып, ішінен бекітіп алды. Ал сыртта орысша бірдеңелерді көршілерге айтып, алақұйын болып жүрген жігітке үйінің іргесі біздің үйдің іргесіне тиіп тұрған Садуақас атай мен Майнұр апай басу айтумен жүр. Садуақас атайдың орысшасы ежептәуір болған-ау деймін, манағыдай емес, жігіт сабасына түсе бастады. Шалашарпы орысша түсінігім бойынша көршіміз әкемнің 1943-жылы қайтыс болғанын, әкемнің жылын өткізіп жатқанда,

Мүбәрәк ағамның соғыста ерлікпен қаза болғандығы туралы «қара қағаз» келгенін айтып жеткізді.

Апамның қазіргі жағдайы, шын мәнінде, тым ауыр да, аса қайғылы болатын. Мұндай халді адам баласының басына бермесін.

Жалғыз сиырдың бұзауын колхозға берулерің керек деп, ферма бастығы жыл сайын алады. Бір қызығы бұзауды жаз бойы өсіріп береміз. Ал көктем жақындағанда әлгі бастық біздің үйге тағы келеді. Колхоздың шөбі бітіп қалды, қыруар мал аш тұр, бір шана шөп бересіндер, болмаса, қораларыңның төбесін жапқан шөпті аламын!-дейді. Ферма бастығы айтқанын істейді, күзде қорамыздың төбесін жапқан шөпті табан бір шана етіп артып, алып кетеді. Біздің қора үлкен болатын. Қораның төбесі аңғал-саңғал болып қала береді. Кейде қар жауғанда кер сиыр аққалаға ұқсап, қалтырап, тоңып тұрғаны.

Оның үстіне салық дегенің тағы бар. Сиыр басы он килограмнан май салығы салынады. Апамның шыр-пыр болып жүргені де осы салық. Бұған қосымшасы да бар шығар, ол жағын білмеймін.

Салық жинайтын агентті апам «соқыр орыс» дейді. Себебі оның бір көзінің орнында шақырайған әйнек тұр. Бұл байғұс та соғыста болды ма екен, әлде жәй жүріп көзін зақымдап алды ма? Ол жағы белгісіз. Ауылға келген сайын біздің үйге келіп, салық сұрап, дүн-дүниенді әкетем, сиырыңды аламын деп апамды қорқытып, орысшалап қатты-қатты сөйлеп, әкіреңдеп жатады. Оған апам да ашына айқайлап, ызаға булығып, жылап жүріп төсек-орынды, алаша, киізді шым үйдің ортасына үйіп: Ал, әкет мына боктықты. Баламнан артық ештеңе де жоқ, Мүбәрәгімді әкеліп беріңдер!-деп дауыс қылып жылайды.

Дүние дегенің де тас-талқан. Ең аяғы астымызға салып жүрген төсек те, үстімізге жамылған көрпе де қырық жамау, кішіректеу кезімде көрпенің жыртығына басымды сұғып ойнаушы едім.

Осы агент тағы бір келгенде ашу-ызаға булыққан апам баламды өлтіріп отырған Сталин мен Китлер атаңның көріне... десін. Одан да қатты естуге ыңғайсыз сөздерді жаудырып жатыр. Құдай ондағанда сол сәтте үйде көрші Майнұр апай бар еді. Әлгі сөздерді естігенде Майнұр апай ойбайды салып, сен не деп тұрсың? Сорлы ертең сотталып кетесің, мына балаңды кім асырайды деп айқайлап, соңынан басу айтып, ол кісі апаммен қосылып жылаған. Агент ештеңеге түсінбеді-ау деймін, үйді бастарына көтеріп, азынаған екеуіне көзі алақандай болып, шошына қарап, есіктен шегіншектеп шығып кеткен еді.

Мүбәрак ағам соғысқа дейін Петропавлдағы педтехникумда оқыған. Бұл оқу орнында ол үздік оқушы болып, қоғамдық жұмыстарға белсене араласқан екен. Комсомолға өтемін деп бір-екі жасын артығырақ көрсетіп, ол майданға он жеті жасында аттанған еді.

Мүбәрак ағам оқудан ауылға бір келгенде партия басшыларының портреттерін дүкеннен сатып ала келсе керек Ұлының қайғысымен назаланып жүрген апамның қолына әлгі суреттер түседі. Олардың арасынан Сталиннің суретін тауып алып, оның көзін тырнамақ болған екен, оңайлықпен тырнаққа болмапты. Содан апам барлық суреттерді балтаның астына алып, күл-күл ғып шауып, жерге көміп тастапты.

Апамның басындағы ауыр қайғыға, қиын жағдайға ауылдағылар ортақтас болғандай сыңай танытып, аяныш білдіріп, әркім ақыл-кеңес айтуда.

- Соқыр орыс сізден заңды түрде салықты өтеуіңізді талап етеді, ал сіз оған соғысқа кеткен баламды әкеліп бер дейсіз. Ол сізге балаңызды әкеліп бере алмайды. Онда ондай құдірет жоқ. Екінші, сіз майданнан келген қағазды (онысы қара қағаз) жыртып тастадыңыз.

Бұл заманда жай сөзге ешкім сенбейді, қолыңызда қашан да дәлелдеуші қағаз болуы шарт, - деді ауылдың бір мұғалімі апам.

Біздің ауданды басқаруды жоғарыдағылар Қабдунасов деген азаматқа тапсырыпты. Өзі соғыста болған, бір қолынан жараланған көрінеді. Ал оның қарапайым халыққа қамқорлығы мол екен дәсті жұрт. Мұны естігеннен кейін апам екеуіміз ауданға барып, Қабдунасовқа жағдайымызды айтпақшы болдық. Ауылда бір ағайынның ат-арбасын сұрап алып, Явленкаға келдік. Явленка - аудан орталығы, Қарағаш ауылынан отыз бес шақырым жер.

Апамның үстінде тозығы жеткен көк сәтен көйлек, жеңтүбі ыдырап, жыртылған. Көйлектің сыртынан кигені марқұм әкемнің қоңыр пенжәгі. Аяғында қонышы төмен қарай салбыраған ескі қайыс етік. Менің үстімдегі көйлек пен бұтымдағы шалбар ма, дамба ма, айырып болмайтын түрлі-түсті алабажалақ.

Дес бергенде Қабдунасов деген фамилияны ұмытпапшыз. Явленканың көшесі толған орыс, бір қазақты көрсекші. Әйтеуір Қабдунасов, Қабдунасов деп жүріп, ол кісінің кеңсесін де таптық-ау. Атты шарбаққа байлай салып, кеңсеге келсек, бір орыс әйелі алдымыздан шыға келгені. Ол орысшалап бізден жөн сұрады, апамда үн жоқ, мен жауап беріп тұрмын. Сол кезде шамасы үшінші класты тәмәмдап тастаған болуым керек. Ауылда соқыр орыстан басқа орыс көрмесем де, мына әйелдің орысшасына түсінікті жауап беріп тұрғандаймын.

Қысқасы не керек, әлгі әйел бізді Қабдунасовтың кабинетінің есігіне әкелді де, ол кісінің есімі Шәмшит деп өзі кетіп қалды. Есікті ақырын ашып қарап едім, төрде стол басында бір қазақ отыр. Қуанып кеттім бе, немене, есікті бір ашып, бір жаптым.

- Кім керек? Кіріңдер,-деді есік сыртынан шыққан дауыс. Кабинетке апам екеуіміз созыла басып кірдік. Стол басында отырған кісі қап-қара шашын артына қайырған, аққұба өңді, төменгі ернінің оң жағында кішкене тыртық байқалады. Оң қолы жоқ сияқты көрінді маған. Өйткені кителінің оң жақ жеңінің ұшын қалтасына салыпты. Амандық-саулықтан кейін

Шәмшит Қабдунасов деген кісі керек еді дедім.

Іздеген кісілерің мен боламын, қандай шаруамен келдіңдер?- деді ол. Апам үндеген жоқ. Босағада қаз-қатар тұрған орындықтардың бірінде отыр, Мен оның қасында түрегеліп тұрмын. Шәмшит аға екеуміздің бас-аяғымызға түгел қарап шықты.

Мен жалаң аяқпын. Бұтымдағы лыпымның балағы тіземе ғана жетеді.

Әңгімемді аға,-деп бастадым да, әкемнің 1943-жылы науқастан қайтыс болғанын, оның жылын беріп жатқанда, майданда жүрген жалғыз ағамның ерлікпен қаза тапқаны жөнінде қаралы хабар алғанымызды, қазіргі күй-жайымызды да айттым. Колхоздың басшыларының, соқыр орыстың бізге жасап отырған қиянаттарын бірін қалдырмай, жіпке тізгендей етіп жеткіздім. Не айтатынымды ауылдағы мұғалім аға үйреткен еді. Соның бірін шашау шығармай әңгімеледім ғой деймін.

Шәмшит аға менің аты-жөнімді, нешінші класта оқитынымды сұрады. Оқуды жақсы оқитын шығарсың?-деп қойды әңгіме арасында. Қарағаш мектебінде мақтау грамотасымен оқып жүрген мен ғана. Оны да айтып қойдым, түріме қарамай.

«Жеңгей, ренжімеңіз, үкімет сіздерге көмек жасайды. Мен қазір осындағы қызметкерлерге барлық шаруаларыңызды тапсырамын. Олар бүгін орындап береді. Колхоз басшылары да, соқыр орыс та сіздің үйдің маңайына да жуымайды», -деп маған қарап жымыды.

Апам жыламысырап тұрып, ағаға рахмет айтты. Мұндай жақсылықтың болатынын күтпеген болу керек, өксіп, өксіп, жылады апам. Шәмшит ағай апамға жыламаңыз деп басу айтты да, телефонмен әркімдермен сөйлесті. Телефонды да бірінші көруім. Орыс тілінде сөйлесті.

Әңгіме төркіні - біздің жағдай. Бір кезде екі-үш әйел қызметкерлер келіп, ағаның тапсырмасымен бізді ертіп алып шықты да, өз кабинеттеріне апарды. Сөйтіп әлгілер біздің

барлық шаруамызды сол күні шешіп берді.

Апам Шәмшит інісіне, оның барлық қызметкерлеріне алғысын жаудырып, ауылға кеттік.

Шәмшит Қабдунасов Ленин (Есіл) аудандық атқару комитетін көп жыл басқарған болатын. Ол кісі елдің, аудан халқының шын мәніндегі сүйіспеншілігіне бөленген жан еді. Әсіресе кемтарларға, кемпір-шалдарға және кембағал адамдарға қамқорлығы өте мол болды. Шәмшит аға туралы халық арасында аса бір сүйіспеншіліктен туындаған әңгімелер көп болатын.

Бірде Шәмшит ағамызға келіп Отан соғысының мүгедегі үй сұрайды. Ауатком төрағасы әлгі адамға дереу үй бергізеді, берген үйді ардагер ұнатпай, ағаның кабинетіне келіп, маған жаңа үй бергіз деп, ағаш аяғымен сәкіні соққылайды ғой. Мен соғыстан бір аяғымнан айырылып келдім деп, айқайға басады.

Кабинетте аудан шаруашылық басшылары, ауыл-село төрағалары болса керек. Ардагер ағаш аяғымен жер тепкілеп қоймаған соң, шыдай алмаған ғой, Шәмшит аға орнынан атып тұрып, кителінің оң жақ жеңін шолтаң еткізіп: Әй, бауырым, мен қолымды ет комбинатына өткізді деп отырсың ба?- дегенде айқайлап тұрған ардагердің ашуы сабасына бірден түсіп, сасқаны ма, ұялғаны мақып-қызыл болып орындыққа отыра қалыпты.

Менің апам Ұлы Отан соғысында ерлікпен қаза тапқан ұлы үшін мемлекеттен берілген жәрдемақыны ауатком төрағасы Ш. Қабдунасов бергізді деп жүретін. Оған алғысын да айтып отырушы еді.

Анамыз бен Мүбәрактың суреттері

Мүбәрактың бала кезі

Мүбәрактың анасы

**Бірінші қатарда солдан оңға қарай: Мүбәрак Қанғожин,
Өмірзақ Ғайсин, Мағжан Нұрғалиев. Екінші қатарда:
Мырзағали Ибрайымов, Шәріп Нұрғалиев**

**Қарағаш мектебі. Мүбәрак ұстаздарымен,
сыныптастарымен.
(Суретте ол үшінші қатарда солдан үшінші тұр)**

Мүбәрактың портреті

Псков облысы, Пушкиногорье, бауырластар зираты

Марқұм ағамның аруағына дұға оқыдым

**Мүбәрак ағамның қаны төгілген жерден бір уыс
топырақ алдым, ал Қарағаштан әкелген топырақты осы
жерге септім**

Туған жерде Мүбәрақтың рухына арналған ескерткіш

А.С. Пушкиннің зираты

ПОСВЯЩАЕТСЯ 65-ЛЕТИЮ ВЕЛИКОЙ ПОБЕДЫ

И В СНАХ ПОРОЙ ЖЕСТОКИХ...

В истории человечества, пожалуй, нет сколько-либо длительных моментов без потрясений, кровавых споров, разборок, когда обильно льется чаще всего кровь невинных людей.

В чем же глубинная суть этих противоречий? Ответ неимоверно труден, да и есть ли он? Сомневаюсь. Из-за проклятых войн сколько озер крови-то пролито, сколько сотен городов и сел стали пепелищем? Как вместить в здоровое сознание причину бесследно исчезнувших народов, бесчисленных жертв и вселенского горя? Одни в вожделенном стремлении обогатиться за счет чужой беды ведут захватнические войны, другие, не щадя живота своего, отдают последнюю каплю крови за отчий дом, за родную взлелеявшую его землю. Полвека как опустошительным огнем прошлась почти по всей Земле последняя и самая жестокая война. Одни говорят, погибло 20 миллионов наших советских людей, другие факты свидетельствуют о почти удвоенной утрате.

Как бы ни было, цена Победы в этой войне слишком велика. 65 лет для истории - это лишь мгновение. Дети войны, неокрепшим сердцем познавшие тяжесть потерь и беды, поведают о том времени с обостренным чувством боли. В их ряду и я, покорный ваш слуга. Непрочувствовавшим сердцем отголосков войны, не видевшим воочию то, что она принесет в каждый дом, сейчас те времена, возможно, кажутся чем-то неправдоподобным и даже вымыслом. Все верно, все вроде бы понятно. Но, к счастью, среди нас пока есть еще живые участники и свидетели тех огненных лет. Их до сих пор мучают кошмары отступлений и окружений, горечь потерь и упоенье удавшейся атаки. И в снах порой жестоких и больших они возвращаются в ту свою неповторимую, и быть мо-

жет, не самую удачную юность, «когда приходилось уходить не долгобив, не докурив последней папиросы».

Вот и наше трудное детство совпало с той, теперь уже далекой для кого-то, к сожалению, не так уж важным событием, войной.

Возможно, не все уже свежо, возможно тогда не все для нас, мальчишек, было ведомо, но многое сегодня я вижу, как наяву. Вот о том, что я видел тогда своими глазами, чем проникся детским своим сердцем, я попытался рассказать в стихах, которые выношу на суд своих читателей.

Возможно, в чем-то и несовершенны стихи тех лет, но мне особенно дороги, потому что в них запечатлено детство мое. Быть может, в них больше не по возрасту горя и печали, чем безмятежности чувств.

Преклоняюсь перед участниками войны: погибшими и живыми.

Автор

Владимир Шестериков

ГОРИЗОНТЫ МУТАЛАПА КАНГОЖИНА

Имя североказахстанского поэта, члена Союза писателей Казахстана, заслуженного работника культуры, почетного гражданина Северо-Казахстанской области и Есильского района Муталапа Кангожина известно читателям не только нашего региона, но и всей республики. Он автор целого ряда книг, вышедших в республиканских и местных издательствах.

В библиотеках области проходят поэтические вечера, встречи Муталапа Мухамадиевича с читателями, подготовлены выставки о его жизни и творчестве.

Давайте взглянем в поэтические горизонты Муталапа Кангожина.

Сюжет одного из переведенных мною на русский язык стихотворений под названием «Фас» потрясает теми испытаниями, какие довелось вынести его лирическому герою, и переносит нас в суровое военное детство. Девочка из хорошо обеспеченной семьи, всегда приходившая в школу с портфелем, в котором рядом с учебниками и тетрадками лежала солидная пайка хлеба, однажды на большой перемене предложила забавы ради голодному аульному парнишке: «Я буду бросать тебе кусочек, и если ты ртом его поймашь, как наш Полкан, он будет твой, если нет - отнесу Полкану...»

...Я прыгал на глазах у всех,
Пытаясь в рот отправить ломтик,
Но падал хлеб под дерзкий смех:
«Ну, экий ты, джигит, неловкий!»
Вдруг раздалась команда: «Фас!»
И вот, голодный и несчастный,
Поймал я, прыгнув, словно барс,
Кусочек корочки хрустящей!

Помнится, когда я читал это стихотворение Муталапа на поэтическом вечере, посвященном 65-летию со дня его рождения, в казахском театре им. Сабита Муканова, то испытывал особое волнение. И не потому, что на нем присутствовал аким области А.В. Смирнов (не припомню, чтобы подобное было до него на таких мероприятиях), а потому, что чувствовал необычную реакцию переполненного зала, особенно после строк:

...Промчались дни. Я сыт сейчас,
Почти забыт тот год голодный,
Но отчего же возглас: «Фас!»
Меня преследует сквозь годы?

Цикл стихов М. Кангожина, посвященных грозовым годам, воскрешает события в годы войны в ауле Кара-Агап (ныне

Есильского района), названном так за бескрайние густые березовые леса, которые издали кажутся черными.

Да разве может позабыть Муталап, как аул рыданиями и причитаниями провожал своих джигитов на фронт, как он, шестилетний мальчонка, прижался и никак не мог оторваться от жесткой серой шинели своего старшего брата Мубарака, которого на другой день воинский эшелон увозил далеко от родных мест на древнюю русскую землю в заповедные пушкинские места на Псковщину, где хозяйничали гитлеровцы, расхищая музейные ценности и срезая старинные вековые липы.

О том, как воин из аула выполнял свой солдатский долг, свидетельствуют медаль «За отвагу» и Похвальное письмо, посланное в 1943 году командиром части майором Седельниковым матери Мубарака и Муталапа Батиш Кангожиной:

«Ваш сын сержант Мубарак в части считается лихим, смелым разведчиком. В боях с фашистскими оккупантами за свободу и независимость нашей любимой Родины, за счастье и светлое будущее нашего народа он как сын братского казахского народа показал себя бесстрашным, мужественным воином...»

Стоит ли говорить о том, какое впечатление произвело это письмо на жителей аула, передававших из натруженных рук в руки зачитанное чуть ли не до дыр фронтовое послание о карагашском джигите. И тем горестнее стала похоронка, словно черная птица затрепетавшая в доме Кангожиных и наполнившая аул горькими причитаниями аулчан, стенаниями близких и измученной горем Батиш апы.

Спустя годы эти горькие слезы аулчан, скорбь близких глубоко отразились в стихах Муталапа, посвященных матери:

Словно страшный, жуткий сон,
Помню: ты рыдала,

Расцарапала лицо,
В клочья платье рвала.
Вопль отчаянья с тоской
Купол неба рушил.
Плакал весь аул с тобой,
Рвал на части души.
Как болит твоя душа,
Видел я воочию...
До сих пор стоит в ушах
Крик твой - днем и ночью!

В год 60-летия Победы поэт принял решение, которое уже давно зрело в его душе, - совершить, несмотря на все свои хвори и недуги, далекое путешествие на место захоронения брата, поклониться праху его. Администрация Пушкиногорского района Псковской области проявила щедрое русское гостеприимство по отношению к гостю из Казахстана, брату воина, защищавшего родину Пушкина, куда Муталап привез из родного Приишимья горсть земли, чтобы оставить ее в Пушкиногорье.

Трудное военное детство, нелегкая, но полная романтики юность, многообразная жизнь родного аула со всеми радостями и горестями односельчан, полные мудрости степные легенды, услышанные из уст седобородых аксакалов, родная природа со жгучими снежными буранами зимой, щедрым знойным летом, с островками белых берез, пахучим разнотравьем - вот истоки творчества Муталапа Кангожина, питающие вдохновенные строки его лирики, переходящие в широкие эпические полотна.

Особый интерес поэт проявляет к выдающимся личностям, к воинам-батырам, боровшимся за независимость отчей земли. В этом плане весьма показательна поэма «Белый дом Абылая» в переводе поэта Александра Курлени.

Кстати, многие стихи М. Кангожина русскоязычные читатели узнают именно через его переводы, а также Сабыра Ибраева.

А сколько добрых слов сказано им в адрес главы государства Нурсултана Назарбаева, с которым Муталапу Кангожину не раз доводилось встречаться, когда он занимал должность председателя областной телерадиокомпании!

О случае в Кызылжарском районе, когда главу государства после осмотра щедрых нив с хорошо налившимся колосом пригласили на хлеб-соль, он рассказывает с большим воодушевлением:

«Мы подошли к палатке, где был накрыт дастархан для Президента. Оказавшись рядом с ним, я почувствовал себя более уверенно. И со свойственным человеку из аула гостеприимством попросил главу государства сесть на почетное место. Разговор за дастарханом завели о мире и согласии в стране. Я рассказал о том, как некоторые журналисты, посещая область, рисуют все в темных тонах. Наша телерадиокомпания, говорил я, должна опровергать дезинформацию, ведь наши передачи смотрят и жители многих районов Курганской, Тюменской и Омской областей России. Но у нас ограниченные возможности для распространения достоверной информации о нашей области. Нет денег, чтобы оплатить эфирное время. Поддерживая меня, аким области добавил, что телевизионщики вот уже третий месяц не получают заработную плату. Нурсултан Абишевич сказал: «Дорогие мои, нам надо пожить спокойно, без эксцессов, лет 10, а потом все нормализуется». Мою завуалированную просьбу глава государства не оставил без внимания и обратился к акиму. «Выделите, пожалуйста, один миллион тенге, а я позабочусь, чтобы предоставили один миллион долларов».

Президент выполнил свое обещание и помог телерадиожурналистам в трудные времена, которые довелось испытать

всем нам в первые годы становления молодого государства.

Давайте же вместе с вами, дорогие читатели, оглянемся на пройденный Муталапом жизненный и творческий путь, почувствуем все пережитое им эти годы, порадуемся его новым стихам, удачам и находкам. Пожелаем ему все так же пристально вглядываться в свои поэтические горизонты.

А-П-А-А-А!¹

В разгаре бой. Звучит призыв к атаке
За этот страшный день в который раз,
И брат мой, верный долгу и присяге,
С сырой земли срывается, как барс.
Перстом Тенгри с младых ногтей джигиты,
Едва увидев свет, осенены
И верностью земле с Аргыном² слиты,
Родной Степи достойные сыны.
«У-р-ра-а!!!», и нет уже и тени страха.
Горячий автомат наперевес.
И сердце живо духом Аруаха³,
На войну смотрящего с небес.
А пули свищут рядом, словно осы,
И смертоносен груз свинцовых жал.
Уж сколько раз со смертью носом к носу
Он был, над ней победу одержав.
И в этот раз не думал он о смерти,
Летя навстречу ей степным орлом,
И жестокой и кровавой круговерти,
Спеша к заветной цели напролом.
Уже видны фашистские траншеи,

Примечания: ¹Апа (казах.) - мама

²Аргын - прародитель казахов (Среднего жуза)

³Аруах (казах.) - дух предков

И ты, батыр, свой дух вдвойне крепи;
Хоть быть живой не хочется мишенью,
Но и нельзя и выпасть из цепи!
Ах, сколько страсти, злости и порыва
Вложил в тот бег отчаянный боец.
Но вдруг упал от минного разрыва,
В полях России свой найдя конец.
И вместо клича в той неразберихе,
Где в рукопашный ринулась толпа,
Из уст его в последнем смертном крике
С кровавой пеной вырвалось: «А-п-а-а!!!»
И содрогнулось небо над планетой,
Услышав то, что всем милей всего –
Священный гимн, душой бойца воспетый,
Уже несчастной матери его.
И это слово через расстоянья
Всем страшным непредвиденным смертям.
И что-то в сердце матери кольнуло
И тень судьбы ее коснулась лба,
И посреди далекого аула
Она с небес услышала «А-п-а-а!!!»

Перевод Александра Курлени

1941 ГОД

В этот огненный год опалило нас горе,
Как многих других, нет которым числа:
На брата, погибшего смертью героя,
В ноябрьские дни похоронка пришла.
Ее почтальонша дрожащей рукою
Достала из сумки, входя на крыльцо,
И мама со жгучей, чернея лицом,
И вторя глухим и надрывным рыданиям,

Почуяв неладное в столах ее,
Завыла собака, удвоив страданье,
Сковавшее детское сердце мое.
Он старшим был в нашей сиротской ватаге,
Защита и гордость, мой ласковый брат,
Закрывший собою комбата в атаке
От града осколков фашистских гранат.
К нам люд приходил с утешеньем и снедью,
Чтоб чем-то нас в страшной беде поддержать,
Но я отгонял их крученою плетью,
Не веря, что брат может мертвым лежать.
И мама никак не могла примириться
С суровою правдой на сером листке,
С безумством в глазах продолжая молиться,
Чтоб ложью та правда была о сынке.
О чем же он думал в мгновенья до смерти?
О нашем ауле, попавшем в беду,
О маме, с которою младшие дети
Терпели в лихую годину нужду?
А может, о той длиннокосой девчонке,
Что в школе казалась красивей иных,
С которой на проводах, стоя в сторонке,
Он тихо шептался тайком от родных?
Не знаю... Но душу взрывая на части,
Всю ночь напролет проскулив до утра,
Пропала собака у нас в одночасье,
Исчезнув навеки с родного двора.
Наивный, поверил я собственной сказке,
Которую всем был готов рассказать,
Как умная псина, возвращенная в ласке,
Ушла, чтобы брата живым отыскать.

Перевод Александра Курлени

БРАТ, ВЕРНИСЬ!

Не вернулись многие с войны,
Не вернулся старший брат мой тоже.
Как дороги памяти длинны!
Как же тяжелы они, о боже!
Сколько лет и зим по ним иду
К образу невидимого брата,
Сколько с горькой мыслью не в ладу,
Что ушел он в небо без возврата.
Принимаю данное с трудом,
Продолжая в прошлое стремиться,
Вспоминая наш сиротский дом,
Что к войне остался без кормильца.
Был мне брат любимый за отца,
Мама была надеждой и опорой,
И глядел глазами я юнца
За его, гордясь, работой спорой.
Разве голодали б мы в войну,
Будь он в дни лихие рядом с нами?
Но однажды утром в тишину
С рюкзаком ушел он за плечами.
Помню, как кричал ему вослед:
«Возвращайся, брат, домой скорее!»
С той поры минуло столько лет,
Но а боль за прошлое острее.
А всего-то только пиала
Мне на память от него осталась.
Незаметно как-то подошла
И ко мне — подруга скорби — старость.
То ль сентиментальней становлюсь,
То ль война доселе виновата,

Только чаще плачу и молюсь, И
И зову домой вернуться брата. И

Перевод Александра Курлени

ЧТО ВЫЖИЛ Я, - БЫЛО ВЕЗЕНЬЕМ

Что выжил я, - было везеньем
В ту зиму, где правил мороз.
Мы ждали весну, как спасенье
От голода, хвори и слез.
Своею сиротскою кожей
Беду ощущал я сполна:
Была непосильною ношей
Для плеч постреленка война.
С тоскою глядел я в окошко,
Пропитанный горем насквозь.
На солнце, что в виде лепешки
На небе январском пеклось.
От мыслей о сытости маясь
И плача порою навзрыд,
В минуты отчаянья, каюсь,
Терял я и гордость, и стыд,
И тайно рукой малолетки
Из миски вылавливал я
От трапезы скудной объедки,
Что псу отделяла семья.
Так голод калечил сознание
И щуплое тело мое,
Что я до сих пор с содроганьем
Свое вспоминаю житье.
О, ты, безотцовщины доля,
Поведай, как ранней весной

На майском оттаявшем поле
Я ползал, как будто чумной.
И ел, предрассудки отбросив,
Ладонь исколов о стерню,
Останки прогорклых колосьев —
Весеннее чудо-меню...
Как вспомню, — жалею до боли
Подранка голодной страны —
Себя на оттаявшем поле,
Жующего горечь войны.

Перевод А. Курлени

ТЕБЕ БЫЛО СЕМНАДЦАТЬ

Тебе семнадцать было, брат,
Семнадцать раз ты видел лето.
Семнадцать раз встречал закат
И у судьбы искал совета.

Тебе семнадцать было, брат,
Но возмужал ты очень рано.
Любил и жизни был так рад
И за работу брался рьяно.

Не мог ты знать, иль угадать,
Что ждет в судьбе тебя несчастье.
Что смерть коварно будет ждать,
Прервав навек мечты и счастье.

Вступил бесстрашно в новый бой,
А ведь тебе всего семнадцать.
Желал закрыть страну собой,
За дело правое сражаться.

Как я тоскую по тебе,
Не удержать мне сердца слезы.
Не властны мы в своей судьбе,
Лишь память горькая и грезы.

Я помню, как ты уходил,
Как обнимал меня, прощаясь.
И ясным взором нас бодрил,
Так сокровенно улыбаясь.

Я столько лет искал тебя,
Просил Всевышнего о встрече.
Не знал, могила где твоя,
Где похоронен ты навечно.

Перевод С. Ибраева

МОГИЛА СОЛДАТА

Лежит солдат вдали от рода,
В холодной вечной тишине.
Он был казахом, из народа,
Батыр, погибший на войне.

Присяге верный, долгу, чести,
С горячей кровью, молодой.
Он ждал с аула доброй вести,
Чтоб защитить свой край родной.

Фашистам спуска не давая,
Не отступив ни шаг назад,
В атаку братьев поднимая,
Шел на врага мой старший брат.

А смерть его не пощадила,
Свинцом пробило сердце, грудь.
Земля героя приютила,
И дух ушел в небесный путь.

Последний взор, картины края,
Родная степь, отец и мать,
Полынь-трава и звук сырная -
Он будет вечно вспоминать.

Перевод С. Ибраева

ВЫБОРГСКИЕ ХОЛМЫ

Выборгские холмы
Сосен высоких полны.
Брожу в лесу, размышляя,
А мысли уносят вдаль.
Я, нить размышлений теряя,
Преступаю времени грань.
Вот блиндажи, окопы,
След кровавых боев.
Славный герой - кто ты?
Знать бы имя твое.
Схватки смертельные, дзоты,
Кровь струится ручьем.
Вокруг только дым и зной.
Березы все в ранах лежат,
Источая безмолвные слезы,
Но врага только видит солдат.
Кровь кипит в нем, он рвется в бой,
Последние силы напруг.
В небе синем алой зарей
На ветру развевается флаг.

Здравствуйте, милые сосны,
Вы ж одногодки мои.
Живы и вы, березы,
Прошедшие дни войны.
Может вы из лесов петропавловских
Прилетели в эти края.
И, влюбившись, решили остаться -
Этот лес теперь ваша семья.
Березы кудрявые, стройные,
Тоже ждали победу они.
Березы, вы, словно воины,
Грудью встретили пули войны.
Сланные петропавловцы,
Сыновья родимой земли,
Что сломили врага полчища,
Утро Выборга помните Вы,
Ночи белые Выборга помните.

Перевод Л. Штанько

ВОЕННОЕ ДЕТСТВО

Был я когда-то поднаском,
Гнавший в ночное волов,
Мальчик, не знающий ласки
И одобрительных слов.

Стадо сгоняя к болоту,
Где посочнее трава,
Делал за взрослых работу -
Отчего дома глава.

Зная болезнь малокровия,
Нищий, в осенние дни

В свежем помете коровьем
Грел я босые ступни.

В горе семьи вовлеченный,
Вдоволь хлебнувший нужды,
Думать не мог ни о чем я,
Кроме отца и еды.

И озирая во мраке
Спящих и сытых волов,
Выл я подобьем собаке
Возле растущих хлебов.

Как драгоценный подарок,
Что преподносят века,
Ждал я с надеждой доярок,
Чтобы испить молока.

Перевод А. Курлени

БАЛЛАДА О НЕУМИРАЮЩЕЙ НАДЕЖДЕ

Сердце неистово бьется,
Рвется из тесной груди.
Сколько ему остается
Жить в человеческом пути?

Бедный старик у дороги
Сел, отдыхая, в траву,
Вытянув пыльные ноги,
Хмуро понутив главу.

Сердце состарилось в горе,
Сжалось в комок ледяной.

Скорбная мука во взоре,
Испепеленном войной.

Черной раздавлен бедою,
В думу старик погружен.
И головою седою
От бытия отрешен.

Образы славных джигитов
Вновь пред очами встают.
Где они: может убиты?
Весточек не подают...

Два его сокола сына...
И, зарождаясь в тоске,
Скорбно стекает слезина
По загрубелой щеке.

Треплет неласковый ветер
Инеевый клин бороды.
Где справедливость на свете?
Где же конец у беды?

Слезы в глубоких морщинах
Метят свой след соляной.
Плачет от горя мужчина,
Испепеленный войной.

Стон, улетающий в небо,
Слышит притихшая степь:
- Милых кровинушек мне бы
Только б увидеть успеть!

Только бы грудью прижаться
К их богатырской груди.
Боже, над старостью сжался,
Путь к моим детям найди!

Сердце мое изболелось
В вечной тревоге за вас.
Знать бы мне очень хотелось:
Где вы, родные, сейчас?

Знаю: солдатская доля
В битве кровавой тяжка.
Только всевышнего воля
Вас оградит от врага.

Я - не из робких мужчина
И не боюсь умереть.
Но пред своею кончиной -
Вас бы увидеть успеть!

Хвори меня одолели,
Сердце с надрывом стучит.
В старом, изношенном теле
Жизни иссякли ключи.

Стал я, как старая кляча,
Что на дороге стоит.
Нет, сыновья, я не плачу,
Это лишь сердце болит.

Хлеб нынче выдался важный -
Вот где раздолье рукам;

Бейтесь, сыночки, отважно,
Нету пощады врагам.

Прочь их, проклятых, гоните.
Так завещает отец...
Стар я, и жизненной нити,
Видно, приходит конец.

Знаю без черного страха:
Смерти мне не одолеть,
Но перед встречей с Аллахом -
Вас бы увидеть успеть.

Книжицей сложены руки.
Тихо молитва звучит.
В боли отцовской и муке
Старое сердце стучит.

Вздых, - и пора подниматься:
Страдное время не ждет.
- Надо нам, брат, постараться,
Ну, потихоньку - вперед.

И без кнута и без взбучек,
Дернув с усилием воз,
Мерин повозку с горячим
В стан к трактористам повез.

Двигутся полем трудяги,
Свой доживающий век:
Списанный конь-доходяга
И пожилой человек.

Солнце склонилось к закату,
Запад в кровавых тонах.
В думах старик о солдатах:
Им да поможет Аллах!

Вдруг, как каленым металлом,
Грудь старику обожгло
И пеленой обметало
Очи его и чело.

Сквозь роковое затмение,
Будто божественный свет,
Видит старик в отдаленье
Смутный двойной силуэт.

Будто по сжатому полю
Благом последних минут,
Теща отцовскую долю,
Дети навстречу идут.

И не страдая вопросом,
Кто там пред взором мелькнул,
К сросшимся в поле березам,
Как к сыновьям, он шагнул.

- Слава Аллаху! Дождаться
Смог я родных сыновей.
Дайте же сердцем прижаться
К вашим сердцам поскорей.

Дайте на вас наглядеться,
Мой осчастлививших дом,

И перед смертью согреться
Ваших объятий теплом.

Вот вы со мною как прежде.
Сколько же лет пронеслось!
Сбыться отцовской надежде
Смерти назло довелось!

Гладит он мальчиков милых
Похолодевшей рукой:
- Можно теперь и в могилу
Лечь мне на вечный покой!

Что-то сказать еще хочет,
Но, погружаясь в туман,
Гаснут счастливые очи,
Зрительный видя обман.

Ветер отцовские слезы
Сушит мечте невпопад.
Две молодые березы
Тихо над телом шумят.

Перевод А. Курлени

ПОДРАНКИ ВОЙНЫ

Опаленное детство войной,
Я с тобою, стреноженный конь,
Не наступит покуда покой
На Земле, я покоя лишен.

Я родился в кровавый тот год,
Когда бал правил смерти Ежов,

Когда лучших сынов мой народ
Под расстрел отдавал, как врагов.

Страху смерти еще облака
Над родною витали земель,
Как голодная мы, детвора,
Были обданы кровью-войной.

И за что нам такая судьба?
По кровавому снегу босой
Вот бегу, вот я снова упал
В темную ночь под кровавой звездой.

Кровью детских нагруженных ног
И слезами горячими вдов
Удобряли мы наши поля,
Молотили по снегу зерно.

Стал над фронтом родной Ногербек:
Здесь в победу вложил свой труд,
И теперь нас, тех ранних калек,
Те года болью давнею жгут.

Посвист пуль пусть не слышали мы,
Кровь, огонь не видали в глаза -
До сих пор мы подранки войны,
Хоть войны оттремела гроза.

Перевод А. Сагындыкова

ФАС

Я боль не в силах превозмочь,
Весь в мыслях – о шалунье милой,
Была она, наверно, дочь
Кого-нибудь из сильных мира.

Иначе в год тот фронтовой,
Вплывала б разве, словно лебедь,
В голодный класс родимый свой
На переменах – с сумкой хлеба?

И как-то с ноткой озорной
Меня спросила: хлеба надо?
Ну что ж, дружок, он будет твой
Но... заслужи его в награду.

Кусочек кину, а ты ртом
Его, как мой Полкан, поймаешь, -
Залилась смехом, - потом
Еще на радостях залаешь.

О как был труден, как непрост
Урок моей соученицы.
Наверно самый умный пес
Не мог со мной в тот миг сравниться.

Я прыгал на глазах у всех,
Пытаясь в рот отправить ломтик,
Но падал хлеб под дерзкий смех:
«Ну, экий ты, джигит, неловкий!»

Вдруг раздалась команда: «Фас!»
И вот, голодный и несчастный,
Поймал я, прыгнув, словно барс,
Кусочек корочки хрустящей.

И снова - смех. И снова: «Фас!»
И вновь — удача за удачей,
Я ртом ловил хлеб про запас,
Под смех плутовки, слез не пряча.

Ну, как забыть мгновенья те,
Когда вдруг сумка опустела,
И потеплело в животе,
И — жизнь вокруг повеселела.

Прошли года. Я сыт сейчас,
Давно не мучают невзгоды.
Но отчего же возглас: «Фас!»
Меня преследует сквозь годы?

Перевод В. Шестерикова

МАТЕРИНСКОЕ ГОРЕ

Словно страшный, жуткий сон,
Помню: ты рыдала,
Расцарапала лицо,
В клочья платье рвала.

Вопль отчаянья с тоской
Купол неба рушил.
Плакал весь аул с тобой,
Рвал на части души.

Ты фашистов и войну
В горе проклинала,
И Аллаха и судьбу,
Что всю жизнь сломала.

Сын погиб... Надежда – сын
В страшной лютой схватке.
Рвала ключья из косы
В яростном припадке.

Вот такой тебя пришлось
Мне увидеть, мучаясь...
Сколько выплакано слез
Было в этом случае!

Как болит твоя душа,
Видел я воочию...
До сих пор стоит в ушах
Крик твой – днем и ночью!

Перевод А. Пряникова

ВСТРЕЧА

(из воспоминаний детства)

- Идет солдат!
- Солдат идет! –
Шумят кругом односельчане.
И я бегу за поворот,
Где с фронта мы отцов встречали,
К дороге той, что увела
На запад жарким летом...
Она его вернуть должна,
И я не сомневаюсь в этом!

Я вихрем мчусь,
Несусь стрелой
И ног не чую под собою...
Я верю:
Старший братик мой
Идет домой,
Спешит из боя.
За камень цепляясь, упал —
Из глаз аж искры полетели...
Не искры — слезы,
Боль слепа,
Но зряче ожиданье в теле,
В истосковавшейся душе
И в сердце крохотном ребячьем:
Вслед за гурьбою малышкой
Опять бегу, от боли плача.
А он все ближе...
Неясна
Фигура -
Разгляди сквозь слезы!
Не он... Я брата бы узнал —
Я ждал его в жару, в морозы,
Он столько снился мне во сне...
Нет, то не он
И мысли давят:
Он брата бросил на войне,
Но как он мог
Его оставить?
- А может это дезертир? —
Шепчусь тихонько я с друзьями.
Но как же смотрит он на мир,
С какими к нам пришел глазами?

Но вот лицо он повернул —
Под чубом — черная повязка.
И стыд мне сердце захлестнул,
И на щеках смущенья краска:
«Он ранен...
Глаза он потерял»
И снова слезы одолели,
Он, на руки меня беря,
Сказал:
- Ну, что ты в самом деле?
Ты брата ждешь?
Придет и он,
Пока же я за брата буду...
И, дотронувшись до погон,
Я понял:
Нет, не позабуду
Ладонь солдатскую в руке,
Слова, что боль смягчили разом,
От слез бороздку на щеке
Под уцелевшим карим глазом.

Перевод А. Пряникова

МАТЕРИНСКИЕ СЛЕЗЫ

Много лет, как кончилась битва,
Очевидцев уносит время.
По степи половодьем разлито,
Подрросло молодое племя.

Только если взглядеться в лик жизни,
Той кровавой войны последы,
Где растоптаны души и жизни
Не доживших до Дня Победы.

И на сердце раны зияют,
Как потухший степной очаг,
И аул до сих пор утопает
В материнских горьких слезах.

Перевод Л. Штанько

ТАБА НАН

...Шла война, зверели холода,
Жизнь, казалось, навеки уснула.
Я не помню уж – откуда и когда
Объявился тот джигит в моем ауле.
Маленький, в тулупе без заплат,
Улыбнулся мягко, взглядом грея:
- Эй, малыш! То правду говорят,
Что ты бегаешь в ауле всех быстрее?
Если так, промчись вокруг ограды,
Да смотри, друг, ноги не порань!
А за смелость ждет тебя награда –
Мягкий и душистый таба нан!
- Правда, дашь?
Джигит нахмурил брови:
- Стану спорить я с тобою, босяком! -
...И за теплым хлебом босиком
Я помчался, снег пятная кровью.
Прибежал к порогу, запыхавшись,
Чуть кривлюсь от холода и ран...
А джигит тот, вдоволь насмеявшись,
Отломил кусочек таба нан...
- Что, дружок, хлеб – не лебеда?
Эй, смотри, не потеряй ни крошки...

Ничего, хотя прошли года,
... Я не ел вкуснее той лепешки.

Перевод С. Овчарова

БУРАН

Какой уж день метет буран,
Округа вся заметена,
В руках у бабушки Коран...
Идет священная война.

Аул в снегу и в темноте,
Кусочек каменного курта...
В курино-снежной слепоте
Кротоми ползаем по юрте.

Бураном сваленный сарай...
Сарай построен старшим братом.
На сердце камень у апай...
Алеет солнце страшным знаком.

И - в точь! В ночь увели рябую...
Или угнал корову смерч?!
Тогда увидел наяву я,
У входа в юрту стала смерть...

Сукно отмерила апай.
Коран замуслен до основы...
И чей-то крик вдруг – Опырмай! -
И – губы добрые коровы...

И счастья я не ощутил -
Я счастьем просто захлебнулся!

Как будто я фашистов бил!
Как будто с фронта брат вернулся...

Перевод С. Овчарова

ОПОРА **(Сестре Кизат)**

Пришла военная зима,
Был лик ее суров.
В объятья наш очаг – сама
Смерть стиснула – без дров.

В санях с коровой под дугой,
Превозмогая страх,
С сестрой пустились в ад степной
Мы с мыслью – о дровах!

Был колок редкий за бугром,
Где снегу – невпролаз.
Его буран своим крылом
Закрыв от наших глаз.

Ревел буран – не продохнуть –
В агонии шальной.
«Палач ты, посланный нам путь!» –
Нам думалось с сестрой.

Не в силах дерево свалить
Потолще, помощней.
Березки тонкие рубить
Мы стали молча с ней.

Как старшей, ей – таскать к саням
Тяжелый груз лесин.
Но вдруг – о ужас! – вижу я:
Нет у сестренки сил!

Ушла по грудь она в снега,
В бессильности своей,
И слезы девичьи пурга
Смешала с потом ей.

Она под тяжестью стволов
Уткнула взгляд в меня.
От горя быть я был готов,
Беспомощность кляня.

Туман печали и теперь
Не снят с души моей.
Я, шестилетний, словно зверь,
Пополз на помощь к ней.

«Прошу тебя, не причитай,
Мы вытащим дрова,
Моя родная Апатай! -
Кричал я ей слова.

Поймал сугроб меня в капкан;
Я хил был, как перо,
Но что мне был тот ураган –
Нам вывезти б добро!

И стал утаптывать я снег,
К саням торя ей путь,

Сказав (сопливый дровосек!):
«Дотащим как-нибудь!»

По одному сволы с трудом
На сани я грузил,
А по лицу сестры тайком
Соленый дождик лил.

Те слезы – радости поток,
Презревший боль и снег;
Малютка брат сестре помог,
Опорой став навек!

Перевод А. Курлени

ДВЕ ЛАСТОЧКИ

Праздник жизни волнует и радует,
Но огорчает, что мы не вместе.
С моим дорогим старшим братом,
Рано ушедшим, и его невестой.

...Вижу их рядом на солнечном снимке:
Плывут над землею, держась за руки.
Я ж поспешаю шажками за ними,
Наполняют все неземные звуки...

Но, к сожалению, приснилась небыль –
Добрый мираж далекого детства –
Брат с невестой мелькнули в небе,
Две милых ласточки моего сердца.

Перевод Г.М. Осишк

РУЧНАЯ МЕЛЬНИЦА

Устали руки, онемели —
Ручную мельницу кручу.
И воля медленно слабеет,
Вот-вот от боли закричу.

Хрустит зерно и сердце поет,
Я подпеваю жерновам,
А камень стонет, стонет, стонет,
И бесконечно грустно нам.

Злюсь на судьбу, свое сиротство.
Отец так рано отошел.
Я злюсь на смерть, ее уродство.
И брат мой с фронта не пришел...

Стекает пот со лба на камень,
И на душе моей печаль,
А руки обжигает пламень,
Да так, что хочется кричать.

Вернулась с поля мать. Устала.
Соха потерла ей подол.
- Сыночек, ты чего-то мало
Муки сегодня намолол.

Она меня не упрекает —
Она меня боготворит,
Целует в щеки и ласкает,
Всевышнего благодарит.

Сидим, отужинав, поем,
Пусть песню грусти, горьких слез,
И крутим мельницу вдвоем
Во имя жизни, полной грез.

Перевод Г.М. Осипик

ВОЛ, КОТОРЫЙ ПРИСНИЛСЯ МНЕ

Приснился вол военных лет,
Огромный тихий Великан.
И я тогдашний малый, шкет...
А вол глядел, как истукан.

Я вспомнил Ногербека луг
И красоту и сочность трав.
Сегодня вол не тянет плуг,
И молодеет милый край.

Но почему приснился вдруг,
Когда уже я стар и сед,
Мой красношкурый добрый друг
Тех давних и военных лет.

Я помню, как тянул ты плуг,
Безропотно, не суетясь.
Шли женщины за кругом круг,
Печально пели... Им бы прясть.

Ты, уставая, не мычал,
Ты становился отдохнуть.
— Не троньте, — громко я кричал,
Когда взлетал над другом кнут.

А вечером, как на коне,
Я на тебе въезжал в аул.
И все завидовали мне,
А ты мычал и шею гнул.

А ночью я шептал ему:
– Ну, Великанчик, потерпи.
Мы выбирались за аул,
Озорничали по степи.

Все это было так давно,
Но память тех военных лет
Меня тревожит все равно,
Где ты все возишь, возишь хлеб.

Зерном наполнился комбайн,
Водила на вола кричит:
– Давай-ка, шевелись, шайтан!
– О, горе, – он в усы ворчит.

Невестка щелкает бичом,
Тебя торопит под зерно.
Но ты обиделся и почем
Не хочешь потянуть ярмо.

Приснился ты и всколыхнул
Воспоминания во мне.
Ты, словно время распахнул,
Как створки рамы на окне.

Промчалась мыслей череда,
Воспоминаний горечь, стон.

Как нас корежила беда,
Как обжигал войны огонь.

Но, все ж, я счастье испытал,
Когда катался на тебе.
И сердцем радостно пылал,
И слышал музыку в себе.

Твоя спина был мой приют,
Убежище от всяких бед.
Ты был мой друг и мой уют,
И с фронтом тысячи побед.

Устали мы за дни войны.
Я помню, как ты спину гнул.
И вот, счастливые вдвойне,
Мы в степь умчались за аул.

Я ненавижу злобу войн.
Мне по душе добро и песни.
Когда встречается мне вол,
Я глажу лоб его, как в детстве.

Перевод Г.М. Осишк

Я БЫЛ ОДНИМ ИЗ ТЕХ СИРОТ

Забьется сердце и замрет,
Когда услышу о войне.
Я был одним из тех сирот,
Чьи сгинули отцы в огне.

Вот, кажется, войдет он в дом,
Надежда все еще теплится...

Я сам теперь уж стал отцом —
Как время быстро мчится!

Мне радостно и как-то грустно,
Когда дитя меня зовет,
Но что-то вдруг за дверью хруснет:
Чу! Не отец ли мой идет?

*Перевод Д. Ауельбекова,
1961 г.*

РАНЕННЫЙ БАТЫР

(поэма)

В голове — карусель.
Тошнота.
Даже стон,
Даже он ему
Стоит усилий.
Боль в руке
И цветной
Нарастающий звон.
Тело — будто его
Десять танков месили —
Нестерпимо горит
От плечей и до пят,
И порой
Сквозь видений галопы
Ему кажется вдруг
Он средь кашек
Распят,
Он к земле пригвожден.
А быть может,
Закопан?
Но в сознание

Реальности лучик
Вошел:
Небо... травы...
Качаются рядом...
Значит жив я?
О, боже мой,
Как хорошо!
Мне от жизни
Иного не надо.
Только боль вот...
Наверно прострелена грудь?
Страх идет,
Позвонки, как ступени,
Считая.
Нет, проклятая смерть,
Обо мне позабудь, —
Не окончена мной
Эта битва святая!
Не затем через беды
Я столько прошел,
Чтобы в травах
Некошенных кануть.
Хорошо!
До чего же хорошо!
Я любить тебя, жизнь,
Не устану.
Мир чудесный,
Я пахарь твой,
Сын и певец,
Твой защитник
От злобного гунна.
Ты — опора моя,

Мой учитель,
отец,
Лад моим подаривший
Отзывчивым струнам...
Среди поля лежит
Он на четверть живой,
Там, где пули,
Как шмели, гудели.
Он – солдат,
Но в большой этот
Мир голубой
Не пришел
В грубошерстной
Колючей шинели;
Не бряцал, крестonosцу подобно,
Мечом,
И затвором винтовки
не шаркал.
...Вот он памятью
видит
аул свой и дом
и себя отдыхающим
в заплденье жаркий.
Память дальше и дальше
Солдата ведет,
К Приишимскому ведет
Степному краю.
Только... где он лежит?
Что теперь его ждет?
И ни он,
И ни травы
не знают.

Пулевой сумасшедший
Умолк пересвист,
Тянет дымом
И запахом крови.
Оглушенная взрывами,
Степь словно спит,
Вечер хмурит
Тротилом
Спаленные брови.
Тишина улеглась:
Как обьевший зверь.
Чу!
Вдруг речи обрывки
Картавой.
Это значит -
В конец свой поверь
И прощально взглядись
В это небо и травы.
Это значит – вовек
Не увидишь ты мать,
Это значит -
Прощай степь родная? –
И по ней на коне
Уже не скакать,
Запах дальних костров
И полыни
Вдыхая.
О, батыр,
Ты захватчиков
много побил,
Ты в могилу их сотни отправил.

А теперь вот к земле
Враг тебя пригвоздил.
И понять это все —
Горше горькой отравы.
Бесприютное поле
Жестокой войны,
Не поднять меня в бой
Даже яростной мести.
Значит, плен, —
Как штыком
Входит в сердце
Стальным.
Нет! Пусть смерть!
Но не это:
«пропавший без вести».
Раздраконенной стаей
Некормленных псов,
Глаза из-под касок
Повыкатив тупо,
Награбить для дома
Тряпья и часов, —
Ублюдки фашистские
Шарят по трупам.
Совсем недалеко
Две чьи-то ноги
Отрублены взрывом
Вчера по колени,
С обрубков сдирает
Ландкнехт сапоги,
Все в хлопьях кровавой,
Запекшейся пены.
Другой чью-то кисть поднимает с земли

На пальце с кольцом,
Окрасом под лунный.
- Дас ист майн ринг!¹ -
Грызню завели
В своре своей
За колечко кузгуну².
За шмайсера взяться
Готовы они,
Чтоб только
Досталась добыча.
Грабители мертвых,
Зверье, упыри,
В их жизни один
Поводырь - безразличье.
Я видел не раз
Их разнузданный пир,
Кровавое, страшное,
дикое действо.
Ужели ж ты, мир,
Терпеливый мой
Мир,
Простишь им
Когда-нибудь
Это злодейство?!
Нет, нет,
Я не сдамся,
Пока я дышу,
Пока мои очи
Пронизаны светом.
Но где автомат?
Я свой путь завершу...

¹Это мое кольцо /нем./

²Хищные птицы, стервятники /каз./

Ползет он, не зная
Однако при этом:
Его ППШ
В двух шагах в стороне,
Их сделать труднее,
Чем сто километров.
Последние силы...
Беспамятства снег
Ложится на веки
Повязкой из ветра.
А речь чужеземная
Рядом звучит,
Бойцов добиваемых
Слышатся крики.
И, будто нагретая
В адской печи,
Злоба святая
Пронзила, как пика.
О, ненависть сердца!..
Но надо терпеть,
А значит, лежи,
Унимая дыханье.
Пусть враг посчитает:
Тут шастала
Смерть,
И этот у ней
Побывал на свиданьи.
А если тесак
Или выстрел навскид
Последнюю связь
С этой жизнью обрубит,

Ну что же, умру
Без предсмертной тоски,
Жалея, что мало
Свинцом их голубил.
И все-таки нет,
Мне нельзя умереть,
Мне ненависть все отодвинула
Сроки.
Я должен еще отомстить им успеть
За павших друзей
Из аулов далеких.
Я должен и буду
Мстить, варвары, вам
От имени чести,
Свободы и жизни,
И будет то мщенье
Вам, лютым врагам, частицею мщенья
Любимой Отчизны.
И ненависть наша -
Не просто слова,
А сила страны
Дорогой, стоязыкой.

На запад торопятся наши бойцы,
Своим языком
Говорят пулеметы.
Фашистские катятся
Вспять «храбрецы»,
Ничто не спасает -
Ни «тигры», ни ДОТЫ.
Расплата пришла!

Час священный настал!
Сметают «катюши»
Фашистскую нечисть.
Насильницы – ночи
Разбит пьедестал,
Страна распрямляет
Саднящие плечи.
А наш уцелевший
Чудом герой, -
Как будто его
Сохраняли заклатья, -
Опять повстречался с судьбой полковой,
К друзьям угодив
Из разлуки в объятья.
...Среди аксакалов
В ауле у нас
Он самый сегодня
Почтенный,
Он в праздник Победы
За светлый наш час
Поднимет свой тост
Непреренно
В кругу побратимов-однополчан.
Когда он рассказ начинает,
И старый, и малый
С почтеньем молчат
И каждому слову
Внимают.
А он говорит
О путях, что прошел,
Боев эпопею
Листает.

И каждому кажется:
Вот он пришел
Только что с фронта,
Сидит, отдыхает.
Потом на негнущихся
Трудных ногах
Идет он домой
Предзакатной порою,
И занимается
В глазах
Лучистое завтра,
Добытое с боя.

Перевод Ю. Полякова

*Г. Петрова,
районная газета «Пушкинский край»
Псковской области, 8 июля 2005 г.*

ГОРСТЬ РОДНОЙ ЗЕМЛИ

Незадолго до празднования Дня освобождения района в Пушкинские Горы из далекого города Петропавловска приехал поэт, член Союза писателей и журналистов Казахстана, заслуженный работник культуры Республики Казахстан, отличник телевидения и радио СССР Муталап Кангожин, исполнивший свою заветную мечту побывать на могиле брата. Только в 2000 году, после многолетних поисков, он узнал, что его брат Мубарак Кожамметов похоронен в Псковской области, на Чертовой горе. Приехать смог лишь нынче. Он стал гостем нашей редакции, и разговор, конечно, был о его брате.

— Из официальных документов дома сохранилось только Похвальное письмо воинской части, где служил Мубарак, датированное октябрём 1942 года, — рассказал Муталап Мухамадиевич. — В январе 1964 года из Главного управления кадров Министерства обороны СССР пришло сообщение, что 10 февраля 1944 года разведчик-артиллерист Кожамметов награжден медалью «За отвагу».

Письма от него приходили лишь в первые месяцы войны. Скупые солдатские письма — с верой в скорую победу. А весной 1944 года пришла похоронка. Это случилось в тот день, когда в родном ауле отмечали годовщину смерти отца. Убитая горем мать словно обезумела: громко рыдала, в кровь расцарапала себе лицо, порвала похоронку...

Муталап Мухамадиевич на протяжении многих лет пытался выяснить, где, при каких обстоятельствах погиб брат, где похоронен. По крупницам собирал сведения о нем. И когда

наконец, в Книге памяти в Северо-Казахстанской области нашел его имя, обратился в совет ветеранов, написал в администрацию Пушкиногорского района Псковской области. В мае 2000 года получил ответ:

«Уважаемый Муталап!

На территории нашего, Пушкиногорского района (бывшего Пушкинского) Псковской области до Великой Отечественной войны существовала деревня Уткино. Район был оккупирован фашистами ровно три года - с июня 1941 по 12 июля 1944 года. По территории района они устроили мощную оборонительную линию «Пантера», которая прошла в том числе и по деревне Уткино.

За период оккупации и в ходе боевых действий более двухсот деревень в районе были сожжены (восстановлено всего 58), в том числе и указанная деревня.

При прорыве линии «Пантера» погибло 3600 советских воинов. Все они, в том числе и Ваш брат, похоронены в братской могиле на Чертовой Горе. В 1965 году здесь установлен памятник. Надпись на нем гласит: «26 марта 1944 года воины 578 и 435 стрелкового полка и 208 стрелковой дивизии форсировали р. Великую, прорвали оборонительную линию противника, закрепились на плацдарме дер. Чертова Гора, обеспечив условия для успешного освобождения территории Пушкинского заповедника и п. Пушкинские Горы от немецко-фашистских захватчиков».

Каким же был Мубарак Кожаметов, девятнадцатилетний защитник Родины?

— Когда мой брат получил повестку, мне было всего пять лет, — поведал Муталап Мухамадиевич. — Но я до сих пор помню, как весь аул провожал его на фронт. Когда повозка удалялась, Мубарак поднял меня на руки, крепко прижал к

груди и, поцеловав, сказал: «Скоро вырастешь джигитом, помогай матери, береги ее».

Мубарак к началу войны успел закончить семь классов в родном ауле Карагаше Ленинского района. Учился на «отлично». После школы поступил Петропавловский педагогический техникум и за отличную учебу, активную общественную работу получал повышенную стипендию, о которой многие в те годы могли только мечтать. Мубарак, обуреваемый желанием пораньше вступить в комсомол, «поправил» дату рождения в документе. Когда летом 1942 года его и других мобилизованных отправили в Семипалатинск, ему было семнадцать лет.

Мубарак и его друзья-комсомольцы настаивали на том, чтобы их перенаправили на запад. Так молодые ребята, не успевшие понюхать пороху, попали в самое пекло войны.

А как же сложилась послевоенная судьба нашего гостя? Мальчишка из аула получил высшее образование на факультете журналистики Казахского университета, стал известным в Казахстане поэтом. Один из восьми своих стихотворных сборников «Мои горизонты» на русском языке он подарил в день приезда Т.Н. Богдановой, заместителю заведующего отделом социального обеспечения. Вот стихотворение из этого сборника «Материнское горе».

Словно страшный, жуткий сон,
Помню: ты рыдала,
Расцарапала лицо,
В клочья платье рвала.

Вопль отчаянья с тоской
Купол неба рушил.
Плакал весь аул с тобой,
Рвал на части души.

Ты фашистов и войну
В горе проклинала,
И Аллаха, и судьбу,
Что всю жизнь сломала.

Сын погиб... Надежда – сын
В страшной лютой схватке.
Рвала ключья из косы
В яростном припадке.

Вот такой тебя пришлось
Мне увидеть, мучаясь...
Сколько выплакано слез
Было в этом случае!

Как болит твоя душа,
Видел я воочию...
До сих пор стоит в ушах
Крик твой – днем и ночью!

Муталап Мухамадиевич высыпал на могилу брата горсть родной земли. Он считает, что этим выполнил часть своего долга перед его памятью.

*Владимир Шестериков,
газета «Северный Казахстан», 22 июля 2005 г.*

КАЗАХСКИЙ БАТЫР, ЗАЩИЩАВШИЙ ПУШКИНА

«ОТЧИЗНЫ ВНЕМЛЕТ ПРИЗЫВАНЬЕ...»

На фронт Мубарак попал в шестнадцать мальчишеских лет: в свидетельстве о рождении аульный писарь ошибочно

поставил дату рождения 1923 год вместо 25-го.

Его, студента Петропавловского педтехникума, отличника учебы, вместе с другими призывниками увозят в Семипалатинск с направлением на Дальний Восток. А присущий Мубараку комсомольский задор (парень и в ауле был активистом) заставил его обратиться к областному военному комиссару и выразить желание ехать в действующую армию с таким юношеским пылом, что выдавший виды облвоенком, поняв душевный настрой паренька, одобрительно махнул рукой и, как по мановению волшебной палочки, восточное направление сменилось на западное. «Ты прав, сынок, — потечески сказал с красными от бессонницы глазами уже немолодой офицер с нашивками на рукаве гимнастерки. — Ты там сейчас нужнее».

Аул Караагаш (ныне Есильского района), названный так в народе за бескрайние густые березовые леса, издали казавшиеся черными, еще раз проводил рыданиями и причитаниями совсем еще юного джигита теперь уже в другую сторону, где грохотал гром войны.

А здесь, на восточной стороне, над аулом тоже плыли тяжелые тучи священной войны.

Пятилетний младший брат Мубарака Муталап, будущий журналист, провожал его с громким плачем за околицу, а потом прижался и никак не мог оторваться от жесткого борта серой шинели. А спустя много лет запечатлел в поэтических строчках суровую картину аула военной поры.

Аул в снегу и темноте,
Кусочек каменного курта.
В курино-снежной слепоте
Кротоми ползаем по юрте.
Бураном сваленный сарай,
Что был построен старшим братом.

На сердце камень у апай -

Алеет солнце страшным знаком!

А в голове Мубарака, которого воинский эшелон увозил далеко от родных мест на древнюю русскую землю в заповедные пушкинские места на Псковщину, роились любимые с детства хрестоматийные поэтические строки, со школьных лет символизирующие родину, которую казахский паренек призван был защищать:

У Лукоморья дуб зеленый,

Златая цепь на дубе том...

Пушкин был олицетворением Родины, и малой и большой. И села Михайловского, и Тригорского монастыря, и родного аула Караагаш, и рядом с ним отходящего от огромной сини чаши Тарангула озера Балыкты, в котором водилось столько рыбы, хоть лови ее руками.

С именем русского поэта в представлении Мубарака были как бы воедино связаны и пушкинская няня Арина Родионовна, и его мама Батиш-апа, которая, как и хрестоматийная няня, знала наизусть сказки, легенды, а еще читала дастаны, прекрасно пела и доносила до своих детей всю прелесть народных сказок, и великий казахский поэт Абай, первый познакомивший потомков кочевников с пленительным образом милой пушкинской Татьяны.

А тот шалун из пушкинского творения, что катался со снежной горки на санках и отморозил пальчик, — ну кто, как не младший братишка Муталап...

А первая любовь к девушке с черной дымчатой косой, при воспоминании о которой, кажется, в самом сердце вспыхивают строки:

Я помню чудное мгновенье,

Передо мной явилась ты...

Ему, совсем еще юному джигиту, теперь выпала честь за-

щищать и у Лукоморья дуб зеленый», и «аллею Анны Керн», и «приют спокойствия, трудов и вдохновенья», на котором закружилось черное воронье фашизма.

А вот истинное птичье царство к моменту боевого поединка за освобождение Пушкиногорья заметно поредело.

«ПОКА СЕРДЦА ДЛЯ ЧЕСТИ ЖИВЫ»

По свидетельству энтузиаста-пушкиноведа С. Гейченко, гитлеровцы, три года хозяйничавшие на пушкинской земле, были большими любителями птиц и пчёл. «Любили» вальдшнепов, тетеревов, куропаток, уток. В парках Михайловского и Тригорского срезали старинные липы, в дуплах которых жили большие семьи пчёл, и лакомились чудесным липовым медком. «Любили» и птицу певчую – ловили и отсылали её к себе в Германию в качестве особо ценных трофеев. Трофеи из заповедного имения великого русского поэта пользовались у завоевателей успехом.

По свидетельству современников, сразу же после оккупации Пушкинских Гор гитлеровцы начали расхищать музейные ценности – картины, книги. А осенью 1943 года комендант Пушкиногорской комендатуры распорядился вывезти в Германию почти все оставшееся музейное имущество. Присланный из Vaterlanda инженер зимой 1943 года руководил вырубкой леса в Пушкиногорье. В заложниках оказался и вековой заповедный бор.

На территории заповедника была проложена часть мощной оборонительной линии с грозным названием «Пантера».

Уже перед вступлением в Михайловское наших войск фашисты сожгли Дом-музей, разобрали домик Арины Родионовны, уничтожили арку при входе в Михайловское, надругались над портретом поэта, прострелив его в нескольких местах.

Под могилой Пушкина был вырыт двадцатисантиметровый туннель, а в него заложены 10 авиабомб и специальные мины. И потомок Абая из Казахстана, как все остальные воины, был проникнут одной мыслью: «Вернем Родине национальную святыню – места, где жил Пушкин...»

О том, как он выполнял свой воинский и братский долг, свидетельствует и медаль «За отвагу», и «Похвальное письмо», посланное в 1943 году командиром части майором Седельниковым матери Мубарака Батиш Кангожиной.

«Ваш сын сержант Мубарак в части считается лихим, смелым разведчиком. В боях с фашистскими оккупантами за свободу и независимость нашей любимой Родины, за счастье и светлое будущее нашего народа он, как сын братского казахского народа, показал себя бесстрашным, мужественным воином.

Не считаясь ни с какими трудностями, не жалея сил, рискуя своей жизнью под сильным артиллерийско-минометным пулеметным огнем врага, в непосредственной близости от противника разведывал вражеские огневые точки, которые уничтожались нашей артиллерией. Он пользуется большим доверием со стороны командования части, которое высоко ценит его заслуги перед Родиной.

Слава лихому разведчику-артиллеристу! Слава семье, воспитавшей бесстрашного воина!»

Стоит ли говорить о том, какое впечатление произвело это письмо на жителей аула, передававших из натруженных рук в руки зачитанное чуть ли не до дыр фронтовое послание о караагашском джигите. И тем горестнее стала похоронка, словно черная птица, затрепетавшая в доме Кангожиных и наполнившая аул горькими причитаниями аулчан, стенаниями близких и измученной горем Батиш-апы:

«Ой, родной мой! Кто вырвал тебя из сердца моего, сломал беркутиные крылья, закрыл очи соколиные...»

Спустя годы эти горькие слезы аулчан, скорбь близких разлились глубоко и сильно в стихах, посвященных матери, о днях военного лихолетья, ныне члена Союза писателей Казахстана, почетного гражданина Есильского района Муталапа Кангожина, заслуженного работника культуры РК:

Словно страшный, жуткий сон,
Помню: ты рыдала,
Расцарапала лицо,
В ключья платье рвала.
Вопль отчаянья с тоской
Купол неба рушил.
Плакал весь аул с тобой,
Рвал на части души.
Ты фашистов и войну
В горе проклинала,
И аллаха, и судьбу,
Что всю жизнь сломала.
Сын погиб... Надежда — сын
В страшной лютой схватке.
Рвала ключья из косы
В яростном припадке.
Вот такой тебя пришлось
Мне увидеть, мучась...
Сколько выплакано слез
Было в этом случае!
Как болит твоя душа,
Видел я воочию...
До сих пор стоит в ушах
Крик твой — днем и ночью!

«Я ОТЫЩУ ТОТ КРЕСТ СМИРЕННЫЙ...»

Может быть, этот несмолкающий материнский крик, непрекращающаяся все эти годы печаль о единственном, унесенном военной грозой брате и заставили Муталапа написать в далекие от Северного Казахстана края - на Псковщину и обратиться к потомкам Пушкина помочь установить место гибели брата, съездить туда с горстью родной земли и привезти оттуда ту самую, пушкинскую, за которую брат сложил голову.

Ответ заместителя главы администрации Пушкиногорского района В.К. Алексеевой не заставил себя долго ждать, не стал, как порой бывает в иных случаях, отпиской, а был исполнен глубокого уважения и сочувствия к далекому казахстанскому другу и давал подробное описание того, что происходило в заповедных пушкинских местах в годы войны.

«Уважаемый Муталап!

На территории нашего, Пушкиногорского района (бывшего Пушкинского) Псковской области до Великой Отечественной войны существовала деревня Уткино. Район был оккупирован фашистами ровно три года - с июня 1941 по 12 июля 1944 года. По территории района они устроили мощную оборонительную линию «Пантера», которая прошла в том числе и по деревне Уткино.

За период оккупации и в ходе боевых действий более двухсот деревень в районе были сожжены (восстановлено всего 58), в том числе и указанная деревня.

При прорыве линии «Пантера» погибло 3600 советских воинов. Все они, в том числе и Ваш брат, похоронены в братской могиле на Чертовой Горе. В 1965 году здесь установлен памятник. Надпись на нем гласит: «26 марта 1944 года воины 578 и 435 стрелкового полка и 208 стрелковой дивизии форсировали р. Великую, прорвали оборонительную

линию противника, закрепились на плацдарме дер. Чертова Гора, обеспечив условия для успешного освобождения территории Пушкинского заповедника и п. Пушкинские Горы от немецко-фашистских захватчиков. Вот как записано в журнале боевых действий 44-го стрелкового корпуса за 25-26 марта:

«В ночь с 25 на 26 марта 1944 года войска корпуса форсируют Великую, выбивают противника из укрепленных позиций, овладевают деревнями Кузовиха, Бельково, Заорово. В середине дня 26.03.1944 года в бой вводятся 8-я гв. стрелковая дивизия и 26-я стрелковая дивизия. Развивая успех, войска корпуса к 14 часам 26.03.1944 года перерезают дорогу и овладевают деревнями Глыжино, Чертова Гора, Гнилуха, Мишны, Горушка, Забоево».

Враг предпринимал все усилия, чтобы вернуть потерянное, но столкнуть советских воинов с плацдарма ему не удалось. Однако и наши войска не смогли выйти на оперативный простор. Плацдарм был очень мал, занимал всего 8 км по фронту и 2-4 км в глубину. Вдобавок лес скрывал передний край неприятельской обороны. Противостояли же нашим дивизиям части 16-й немецкой армии. Враг прочно держал оборону.

Вновь наступление началось лишь в начале июля 1944 года. В настоящее время ежегодно, в дни воинской славы: 9 мая, 23 февраля и 12 июля – в день освобождения района от фашистов на Чертовой Горе проводятся торжественно-траурные церемонии, выступают ветераны, возлагаются цветы и венки.

Всего на территории района 18 могил воинов, партизан, подпольщиков и мирных жителей, погибших в период Великой Отечественной войны. В них захоронено свыше 7 тыс. человек.

Над захороненными шефствуют учащиеся школ, администрации волостей.

Заместитель главы района В.И. Алексеева»

«СО СТЯГОМ, НЕ ЗНАВШИМ ПОПРАНИЯ»

В год 60-летия Великой Победы в июле 2005 года Муталап принимает решение, которое уже давно зрело в его душе, а совершить, несмотря на все свои хвори и недуги, далекое путешествие на место захоронения брата, поклониться его праху и однополчан, а также праху гения русской поэзии, так горячо любимого великим сыном казахского народа Абаем. Администрация Пушкиногорского района Псковской области проявила щедрое русское гостеприимство по отношению к гостю из Казахстана, брат которого защищал родину Пушкина, которую Муталап с помощью привезенной из родного Приишимья земли породнил с казахстанской.

Теперь и в Караагаше будет в некотором роде свой пушкинский мини-заповедник, или вернее, мини-мемориал — ведь Муталап привез сюда обильно политую кровью землю Пушкиногорья и собирается установить здесь памятный знак доблести казахского батыра и его однополчан, людей разных национальностей, не давших фашистам надругаться над русской национальной святыней. На том знаке можно начертать бессмертные пушкинские строки:

Сраженный бурей вековой
На прахе дуб лежит, перунами разбитый,
С ним гибкий плещ, его обвитый,
О, дружба, это образ твой!

Или абаевские, в которых угадываются такие его соотечественники, как Мубарак:

Со стягом, не знавшим попрапия,
Страх смерти отвергший в дерзаниях.
С врагами сражавшийся рьяно,
Со стойкостью, чуждой блужданий,
Сумевший прожить без изъяна.

Хотелось бы также, чтобы администрация Есильского

района (хочется верить, что найдутся и спонсоры для такого благородного дела) позаботилась о том, чтобы установить в памятном месте барельефы с ликами Пушкина и Абая и тем самым подчеркнуть, что нас объединяет великая культура, что нас породнила священная кровь наших предков, отдавших жизнь за идеалы добра и справедливости. Тем более что есть предположение, что следующий год будет в Казахстане Годом Пушкина, а в России - Годом Абая.

И надо понять, какой заряд душевных сил, патриотизма получит «племя младое, знакомое», как получают его на священной пушкинской земле.

Член Союза писателей Казахстана, заслуженный работник культуры РК, почетный гражданин Есильского района, в составе которого находится аул Караагаш, Муталап Кангожин стал свидетелем (а его экскурсоводами были представители администрации Пушкиногорского района) безмерной любви людей к национальным святыням, частице мировой культуры, проявившейся в нейссякаемом людском потоке в музеях пушкинского заповедника, в непустеющих аллеях старинных парков. И кажется, что он воочию увидел и услышал здесь, как и в своем родном Приишимье, «луга и нивы золотые», «и иволги напев живой», и «шепот речки тихоструйной».

А главное, навестил братскую могилу брата, защищавшего Пушкина, который, одетый в бронзу на постаменте в Тригорском, словно призадумавшись, обращается к нам, ныне живущим:

Здравствуй, племя
Младое, знакомое! Не я
Увижу твой могучий поздний возраст,
Когда перерастешь моих знакомцев
И старую славу их заслонишь
От глаз прохожего. Но пусть мой внук

Услышит ваш приветный шум, когда,
С приятельской беседы возвращаясь,
Веселых и приятных мыслей полон,
Пройдет он мимо нас во мраке ночи
И обо мне вспомянет.

*Марат Ермуканов,
«Панорама», 15 января 2005 г.*

БРАТ НЕ ВЕРНУЛСЯ С ВОЙНЫ

«Я вижу во сне: в солдатской шинели,
По весенней тропе идет он домой...»

Эти строки, известный поэт, журналист Муталап Мухамдиевич Кангожин посвятил своему брату Мубараку Кожахметову, который погиб на фронте, не уронив честь перед Родиной. Погиб он почти в мальчишеском возрасте, в девятнадцать лет, не успев познать счастья в своей короткой жизни.

— Когда мой брат получил повестку, мне было всего пять лет, — рассказывает Муталап ага. — Но я до сих пор помню, как весь аул провожал его на фронт. Когда повозка удалялась, Мубарак поднял меня на руки, крепко прижал к груди и, поцеловав, сказал: «Скоро вырастишь джигитом, помогай матери, береги ее». И отвернувшись, чтобы не показывать слезы, побежал за повозкой. Откуда мне было знать, ребенку, что человек в такие минуты задолго чувствует, что уготовано судьбой. Мубарак, видимо, тоже знал, что домой он уже не вернется.

Мубарак Кожахметов к началу войны успел закончить

семь классов в родном ауле Кара-Агаш Ленинского района. Учился на «отлично». После школы поступил в Петропавловский педагогический техникум и за отличную учебу, активную общественную работу получал повышенную стипендию, о которой многие в те годы могли только мечтать. Мубарак, обуреваемый желанием пораньше вступить в комсомол, «поправил» дату рождения в документе. Когда летом 1942 года его и других мобилизованных отправили в Семипалатинск, ему было семнадцать лет. Мубарак и его друзья-комсомольцы настаивали на том, чтобы их перенаправили на запад. Так молодые ребята, не успевшие понюхать порошу, попали в самое пекло войны. От Мубарака в первые месяцы шли скупые письма. По ним можно было судить, что ему приходится ежедневно сталкиваться со смертельной опасностью, но он верит в скорую победу над врагом. Весной 1944 года вместо письма пришла похоронка. Муталап Мухамадиевич до сих пор помнит тот день: «Убитая горем мать словно обезумела. Несколько минут она сидела неподвижно, направив отрешенный взор в пустоту, затем громко разрыдалась. Сбежались соседи и стали утешать ее. Мать медленно поднялась, потянулась к плакату с портретами Сталина и членов Политбюро на стене, привезенному из города Мубараком, и начала рвать его на кусочки. «Что же ты делаешь, несчастная?! – ужаснулась соседка Майнур. – Опомнись! Разве этим горю поможешь? Только и накличешь на себя беду». Наступило тревожное молчание, и все поняли, что было совершено нечто «антисоветское». Но никто из очевидцев произошедшего в НКВД не донес».

Муталап Мухамадиевич все время пытался выяснить, как, при каких обстоятельствах погиб брат и где он захоронен. Из официальных документов дома сохранилось только благодарственное письмо командования воинской части 51253,

датированное октябрём 1942 года. В письме командир части майор Николай Седельников отмечает мужество и храбрость, проявленные в боях сержантом Мубарак Кожахметовым, который не раз отличался, собирая ценные сведения об огневых точках врага, рискуя жизнью под минометным огнём. В январе 1964 года главное управление кадров Министерства обороны СССР сообщило, что 10 февраля 1944 года разведчик-артиллерист Мубарак Кожахметов награжден медалью «За отвагу». Эти сообщения не содержали никаких сведений о месте захоронения воина. Многолетние поиски результатов не дали. Но Муталап Мухамадиевич не терял надежду найти могилу брата.

Его старания вознаградились в мае 2000 года. Письмо пришло от администрации Пушкинского района Псковской области. Выяснилось, что Мубарак Кожахметов погиб при штурме войсками 578 и 435 стрелковых полков при поддержке 208 стрелковой дивизии вражеской оборонительной линии «Пантера» у деревни Чертова Гора на территории нынешнего Пушкинского района Псковской области. При прорыве линии «Пантера», который проходил 25-26 марта 1944 года, погибло 3600 советских воинов. В ходе ожесточенных боев были освобождены Глыжино, Чертова Гора, Гнилуха, Мишины, Горушка, Заворово и еще несколько деревень. Но позиции частей 16 немецкой армии скрывались за лесом, и наши соединения не смогли развивать наступление с маленького плацдарма. В этом районе враг оборонялся долго. Только в июле 1944 года нашим частям удалось сломить сопротивление фашистов и перейти к наступлению.

— Сведения о брате я собирал многие годы по крупицам, — говорит Муталап ага. — Они далеко не полные. Поиск я буду продолжать. Мечтаю съездить на место захоронения брата в Псковскую область и посыпать горсть родной земли на

его могилу. Этим я выполнил бы часть своего долга перед его памятью. Но путь туда далек, а на дорогу нет денег... Муталап-ага бережно ставит на полку пожелтевшую папку. В ней – несколько фотографий брата, документы, безмолвные свидетели отгремевшей войны, которая оборвала жизнь девятнадцатилетнего парня из Кара-Агаша.

Мүтәллап ҚАНҒОЖИН

А-П-А-А-А!!!

2012 ж.

Корректоры Д. Бектасова, Е. Мурзалиева
Дизайнер Ю. Сухарева

Сдано в набор в 2012 г. Формат 60x84 1/16. Печать офсетная
Тираж 50 экз. Заказ № 59
Отпечатано в АО «Полиграфия». СКО, г. Петропавловск,
ул. Конституции Казахстана, 11